اورنه آسیاده

موغول فتوحاتنه قدر خریستیانلق

و . بارتولد

« رودولف شتوبه » طرفندن ۱۹۰۱ ده نشر ایدیلن آلمانجه ترجمه‌سندن
تورکجه‌یه نقل ایدیلمشدر

مترجمی : کوپریلی زاده احمد جمال

آلمانجه ترجمه‌سنك مقدمه‌سی

بو اثرء هرشیدن اول موضوعنك علمی‌اهمیتی دولایسیله نشرایدیلیور . غربی آسیا مملکتلرینك مدنی حیاتی ایچین عرب فتوحاتنه قدر خریستیانلق احتمالکه الك مهم بر موجودیت تشکیل ایدر . خریستیانلغك انتشارینی تاریخك عمومی مناسبتلری داخلنده تلقی ایتمك خصوصنده‌کی اهتمامدن دولایی اثرك انتشاری تأخر ایتدی .

نسطوریلك ، شرق خریستیانلغی‌داخلنده قوهٔ حیاتیه‌یی حائز برموقع حاکمیتده بولوندیغی مدتجه، جغرافی ساحه‌ء اعتباریله سوریه ایله جوارنده‌کی محدود حوالیی استیلا ایتدی . شرق وغربی آسیانك مدنی مبادله‌سنه خدمت ایدن یوللر خریستیانلغه‌ده خادم اولدی . بویوللر کیتدکجه شرقه دوغری اتساع پیدا ایده‌رك ایران وتورکستان اورته‌سندن چینه قدر امتداد ایدر . ایشته اصل ایچ آنادولی ایله چینده‌درکه سریانی خریستیانلغنك بو الك اوزاق شعبه‌سی ایچین اوزون وتاریخاً مختلف تأثیرلره معروض بر حیات مقدر بولونمشدر .

شرق اورته قرننی قرن اولدن تفریق ایچین زمان حد فاصلنه چوقدن تجاوز ایدیلیور . شرق آسیا خریستیانلغنك انتشار واهمیتی حقنده مارقوپولونك شایان حیرت تصویری تقریباً سکز عصری قوجاقلایان بر تکاملك نتیجه‌سنی کوسترییور . بالاخره موغول دوری ایله برابر تام برانقلاب وقوعه کلیور ؛ بونکله برده‌وره قاپانیورکه بودوره‌یی شرق اورته‌قرننك ایلك نصفی اوله‌رق اشارت ایده‌بیلیرز. بودوره تاریخی حیات‌اعتباریله برچوق‌زنکینلکاری احتوا ایدر. مختلف مدنیت یوللرینك‌قارشیلاشدیغی ساحه ایسه تورکستاندر . بو ساحه‌نك تاریخی اهمیتی جغرافیا اعتباریله مرکزده بولنمسندندر، بوراده سریانی ، چین ، هند وعجم حرث نفوذلری میدانه‌چیقمش ومختلف تأثیر وعکس تأثیرلریله فوق‌العاده خصوصی و مشوش حرثی مناسبتلر یاراتمش‌در . سوه‌ن هه‌دینك کشفیاتی مرکزی آسیانك حرثی مناسبتلرینك تمامیله‌شایان حیرت وعین‌زمانده ذات‌مسئله اعتباریله زنکین تصویرلرینی میدانه چیقارمشدر.

بوراده چارپیشان تاریخی رابطه‌لر چوق اولدیغندن ، تتبعات ایچین یك مختلف علملرك متوازیاً

وجودینه لزوم واردر . بو ساحه داخلنده یاپیلان تاریخی تدقیقاته اشتراك ایدنلر آراسنده ایلك مرحله‌ده اولمق اوزره بو اساساتی تثبیت‌ایدنلر ، سینولوغلردن ستانیسلاس ژولیه‌ن Stan. Julien، پوتیه l'authier ، هانری یول ، فریدریخ هیرت Friedr. Hirth و جغرافیاجی فردیناند فون ریختهوفن‌در .

بونلردن‌باشقه، صوك زمانلرده مرکزی‌آسیایی طائیتان قیمتلی‌آثارلریله روس عالملری کلیر . برآز اول بحث ایدیلن‌تاریخی تدقیقات ایله علاقه‌دار اولان محترم‌دوستم پترسبورغلی دوقتور ویلهلم‌بارتولدك تدقیق بنم ایچین بالخاصه پك قیمتداردر. بو تدقیقدن، ایکی سببدن دولایی، یالکز پك‌آز آلمان عالمی خبردار اوله‌بیلمش ایدی . بو اثر روسجه یازلمش‌در . « تورکستانده موغول دورندن اولکی زمانه عائد خریستیانلق » عنوانی طاشیر . « بارون فون روزه‌ن » طرفندن روس آرکه‌اولوژی شرق قسمی نشریاتی میانده ساحهٔ انتشاره قونلمش‌در [ج ٨ ، سن پترسبورغ ، ١٨٩٤ ، ص ٣٢ - ١]. اساساً روسجه یازیلان بو اثردن استفاده پك‌چوقلرنجه ممکن اوله‌مامش‌در. بوندن باشقه بواثرك بزجه آلده‌ایدلمسی پك‌مشکل‌در. چونکه مذکور آرکه‌ئولوژی‌نشریاتی، آلمانیاده‌پك‌آز کتبخانه‌ده‌موجوددر.

بو اثر زنکین مالزمه احتوا ایدیور. بوسببدن مورخلر ایله دینیات عالملرینك بو اثری پك‌قولای آلده ایتملرینی تأمین ایتمك بوش بر امل تلقی ایدلمز صانیرم . دوقتور بارتولد بوخصوصده‌کی طلبمه موافقت لطفنده بولندی . مع مافیه اثرك آلمانجه‌سی روسجه متننه نظراً برمقدار اهمیتسز تصحیحات ایله پك اهمیتسز تلقی ایدیله‌یه‌جك توسیعاتی احتوا ایدیور ؛ حتی بعض نقطه‌لردن تمامیله یکی برتدقیق ماهیتنده‌ده کورولهبیلیر . بو توسیعات، دوقتور بارتولدك مسوده‌لری کوزدن کچیره‌رك تصحیح ایتمسی سایه‌سنده ممکن اولدی . بارتولد ترجمه‌یی کوزدن کچیررکن بعض ترجمه خطالرینی تصحیح ایتمکله اکتفا ایتمه‌دی ؛ ١٨٩٦ دن بری توسیع ایتدیکی تدقیقاتنك نتیجه‌سنی ده علاوه ایتدی . قسماً یکی آلده ایتدیکی معلومات ایله بعض اسکی فکرلرینی تصحیح ایتدی وقسماً ده بعض یکی معلومات علاوه ایتدی . دوقتور بارتولده دوستانه علاقه‌سندن دولایی اك حار تشکرلرمی تقدیمه مسارعت ایدیورم . شوراسنی قید ایتملیم‌که بارتولد موغول فتوحاتنه قدر اولان دوره‌یی احتوا ایدن مساعیسی‌ایله اکتفا ایتمه‌مشدر . بو اثرینی تعقیباً «موغول استیلاسی زمانده تورکستان» عنوانلی روسجه بر تدقیق دها نشر ایتمش‌در [ج ١ : متنلر ؛ ج ٢ : تحریات ، سن پترسبورغ ، ١٨٩٨ و ١٩٠٠] .

أثرده موضوع‌بحث برطاقم مسئله‌لری خصوصی مساعیم‌ایله کراراًتدقیق ایلدم . علاوه ایده‌بیلدیکم پارچه‌لری [ ] اشارتی ایله کوستردم .

بو اثر ، بنی بر چوق خصوصلرده تنویر ایتمش‌در . قارئلر ایچین‌ده فائده‌لی‌اولمسنی تمنی ایده‌رم . ملی ادبیاته مالك اولان روس لسانی عین زمانده علم لسانی .حالنه‌ده یوکسلدیکندن بو اثر روسیه وآلمانیاده‌کی علمی مساعی آراسنده بر متوسط رولی ایفا ایده‌جکدر .

روس‌تدقیقاتی، بالخاصه‌شرقی تتبع خصوصنده، علمك مختلف ساحه‌لرنده پك چوق قیمتدارمساعی ایله تتوج ایتمش‌در. بوساحه‌ده‌کی معلوماتمزی، بزجه آلده ایدلمسی ممکن اولمایان زنکین مالزمه‌یه‌صاحب روس عالملری واسطه‌سیله توسیع ایده‌بیلیرز . بومالزمه‌نك آلده ایدلمسی خصوصنده لسانی مشکلات ، اك اصغری بر درجه‌ده بیله وارد دکلدر .

لایپزیغ ، تشرین ثانی ١٩٠٠

١

١٨٨٦ سنه‌سنده‌سمیره‌چی [١]ده کشف ایدیلن نسطوری کتابه‌لرندن بوکونه قدر ٢٠٦ دانه‌سی معاینه ایدیله‌رك پروفسور د. آ. قوولسون ایله‌اقاده‌می اعضاسندن و.و.رادلوف [٢] طرفلرندن لسانی ماهیتلری تثبیت ایدلمشدر. بو اثره پروفسور قوولسونك اورته آسیاده نسطوریلرك انتشاری حقنده‌کی بر مقاله‌سی علاوه ایدلمش‌اولوب، بوساحه‌ده تکمیل اوروپا عالملری طرفندن استثمار ایدیلن بوتون مساعیی همان کاملاً احتوا ایتمکده‌در. معمافیه اوروپاعالملرینك تدقیقاتی، شرق محررلرنده‌بولدیغمز مالزمه‌یی توکتمکدن هنوز خیلی‌اوزاقدر. اورته آسیاده خریستیانلق حقنده‌بعض مونوغرافیلره مالکز؛ فقط بونلرك هپسی یاتئولوژی ویا سینولوژی اعتباریله وجوده کلمش ویا دها زیاده شرقی آسیایه تعلق ایتمکده بولنمشدر. مسلمانلره عائد خبرلره کلنجه، بوکونه قدر هیچ کیمسه بوخبرلری طوپلامامش اولوب،

[١] [سه‌میره‌چی ایالتی جنوبی سیبریاده کائندر. جنوبده تیه‌ن ـ شان چین حدودینی تشکیل ایدر. شمالده ایسه حدود بالقاش کولندن کچر. شرقده چینك قوقجه ایالتی کائن اولوب غربده سیردریایه قدر اوزانیر. Wjerni مرکز نقطه‌سنی تشکیل ایدر. ساحه‌نك جنوبنده هیچ بر مخرجی موجود اولمیان ایسیغ کول‌واردر؛ ایالتك اك بویوك نهری اولان « چو » تیه‌ن‌شاندن منعنی آلیر. ایسیغ کولك آلتی کیلومتره‌غربندن کچه‌رك کوچوك « قوته‌مالدی ـ Kutemaldy نهرینی کوله دوکر. بالقاش کولنه ایلی صویی آقار. کتابه‌لر پیش‌به‌ق و طوقاق کویلرینك اسکی مزارلرنده بولنمشدر. بو محللر چو وادیسنده، الکساندر سلسله‌سنك تقریباً ٥٥ کیلومتره شمالنده بربرلرندن آیریلیرلر. بوساحه موغوللر زمانه قدر زنکین اهالی‌یه مالك اولدیغی کبی خصوصی بر مدنیته‌ده صاحب ایمش.]

[٢] [د. قوولسون، سه‌میره‌چی ایالتنده کشف ایدیلن سوریه‌یه عائد کتابه‌لر حقنده‌معلومات متقدمه: Memoires de l Académie Impériale des sciences de st. Petersbourg VII e. [Serie t. XXX; V·No. 4, 1886] ـ سه‌میره‌چیدن‌چیقاریلان سریانی ـ نسطوری کتابه‌لری د. قوولسون طرفندن ایضاح ایدیله‌رك نشر اولنمشدر. بو کتابه‌لرده‌کی تورکجه مالزمهٔ لسانیه حقنده برذیل دوقتور رادلوف طرفندن نشر ایدلدیکی کبی، اوچ فوتوـتیپیك تابلو ایله برده پروفسوردوقتوریولیوس اویتینغ Julius Euting طرفندن اکمال ایدیلن فوتوتیپك لوحه، سنت پترسبورغ ده ١٨٩٠ تاریخنده انتشارایتمش‌در: (Mémoires de l'Academie Impériale des sciences de st. Petersbourg, VII e.serie, t.XXXVII No. 8؛ [بونك حقنده: تولده‌که، شرق جمعیتی مجموعه‌سی ح ٤٤، ص ٥٢٠ ـ ٥٢٨]. بوندن باشقه سه‌میره‌چی‌ده بولنان سریانی ـ نسطوری کتابه‌لری (یکی طبع) دوقتور قوولسون طرفندن نشر ایدلمشدر. سنت‌پترسبورغ ١٨٩٧.

رشیدالدینك کرایتلر [۱] حقنده‌کی افاداتی استثنا ایدیله‌جك اولورسه، پك نادراً ذکر ایدلمشدر. وضعیت بومرکزده اولدیغنه نظراً، بو خصوصده‌کی معلوماتی طوپلامق وبونلری او حوالده یرلشمش اولان سائر حرثی نفوذلره عائد معلومات ایله برلشدیرمك، بزه پك اهمیتسز بر شی کی کورونمیور.

سه‌میره‌چی ساحه‌سنه عائد اك اسکی معلومات چینلیلرده موجوددر. غربی تورکستانه کوندریلن ایلك چین سفارتی قبل‌المیلاد ۱٤۰ سنه‌سنه تصادف ایدر؛ بوزماندنبری چینلیلر ایله تورکستان اقوامی آرا- نده‌کی مناسبات بعدالمیلاد ایکنجی عصرك اورته‌لرینه قدردوام ایدرکه بو مناسبات تام اوچ عصر مدته انقطاعه اوغرامشدر. بو زمانلرده سه‌میره‌چی‌ده «وو ـ سون» کوچبه قبیله‌سی ساکندی. «وو ـ سون» قبیله‌سنك حرثی تکامل درجه‌سنك دیکر شامانی کوچبه‌لردن فرقلی اولمادیغی، بوقبیله حقنده‌کی چین معلوماتندن اکلاشلمقده‌در. بونلرك اقامت ایتدکلری حوالیده زنکین مرعالر وچام اورمانلری واردی. فقط بوحوالی پك یاغمورلی و صغوق ایدی [۲]؛ شرقی تورکستاندن غربی تورکستانه [۳] منتهی اولان

[۱] کرایتلرموغولستانده اورخونك شرقنده متیم ایدیلر. بونلرك، خریستیانلغی نه صورتله قبول ایتدکلری آشاغیده کورولهجکدر. رشیدالدینك کرایتلر حقنده‌کی سوزلری « سه‌ن مارتن » طرفندن ذکر ایدیلمش (ارمنستان حقنده تاریخی وجغرافی مخطره پارس ـ ۱۸۱۸-۱۸۱۹، ح ۲، ص ۲۸۰) واوزماندن بری صیق صیق تکرار ایدلمشدر.

[۲] راهب هیاسنت (یچورین)، اك اسکی زمانلرده اورته آسیاده یاشایان اقوام حقنده معلومات قولکسیونی، سنت پترسبورغ ۱۸۵۱، ح ۳، ص ٦٤. فقره، اك اسکی خان اولان تسیه‌ن‌ـ‌خان‌ـ سو (Tsien-Han-šu) تاریخندن اقتباس ایدلمشدر. یچورینك ترجمه‌سنه نظراً عیناً شویله‌در: «اراضی دوزاولوب اوت ایله مستوردر، مملکت یاغمورلی وصوئوقدر. داغلرده پك چوق چام اغاچلری بولنور؛ وو ـ سونلر اراضی و باغچه ایله اصلا مشغول اولمازلر. سورولری ایله سمت سمت دولاشه‌رق کافی مقداردە صو و اوت بولورلر. عادتلری هیونغ‌ـ نو (هون) لرك عاداتنه مشابهدر. بو حوالیده چوق مقداردە آت بولونور. بورانك زنکینلری درت بش بیك رأس حیوانه مالکدرلر. خلق ظالم، حریص، صداقتسز اولوب چاپولجیلق ایچین ممنونیتله آقین یاپمغه مهیادرلر. وو ـ سونلر اشکال خارجیه‌لریله غربك دیکر یابانجی ملتلرندن شایان اهمیت بر صورتده آیریلیرلر. ماوی کوزلی، قرمزی صاقاللی، مایمونه بکزه‌یه‌ن تورکلر بونلردن کلمشلردر.» ویویه‌ن دوسنت مارتنك:ـ Les Huns Blancs ou Ephtalites [Paris 1849, ترجمه‌سنده ایسه باشقه درلودر: « ماوی یاخود یشیلمسی کوزلره، کستانه صاقاللره مالکدرلر؛ نشأت ایتدکلری مایمونلره مشابهدر. » ف. هیرت طرفندن یاپیلان آلمانجه ترجمه‌سی، (باویه‌را انجمن دانش قرالیسی اجتماع راپوری ۱۸۹۹، ح ۲، دفتر ۲، ص ۲۷٦) یچورینك ترجمه‌سی ایله توافق ایتمکده‌در.

[۳] هیاسنت، I.c. III 65، « تسیه‌ن ـ خان ـ سو » دن: « بویوك یول سورله (کاشغر) آراسندن تایوئه‌ن، (دوروان، فرغانه)، قانغ ـ کو وبویوك یوئه‌چیلره طوغری امتداد ایدر.

آنا تجارت یولی کاشغر اوزرندن و فرغانه‌دن (خوقند) کچدیکندن سه‌میره‌جی مدنیت یولندن خارجده و صاپا قالیر [۱] .

بعدالمیلاد ایکنجی عصرك اورته‌لرنده چینلیلرك « غرب مملکتی » ایله انقطاعه‌اوغرایان مناسباتی آنجق بشنجی عصرده یکیدن تأسس ایتدی . او زماندن بری او حوالیده‌وقوعه کلان انقلابات پك‌مهم ایدی . « شمالی سلاله‌نك تاریخنه‌نظراً بو دورده غرب حکمدارلری متقابلاً بربرلری علیهنه کیریشدیلر . اوزمانك حادثاتی وضوح ایله تصور ایتمك غیرممکندر [۲]؛ آلتنجی ـ اونجی عصرلرده یاشایان چین مورخلری اورتا آسیا اقوامنك حرثلری حقنده سلفلرندن چوق داها زنکین معلومات ویریورلر . بو معلوماته نظراً ایکی مدنیت مرکزی طانیورز : بری ماوراء النهرده دیکری اویغورستان [۳] دمکه، اورته قرنك نهایتنه قدر اهمیتی محافظه ایتمشدر . سه‌میره‌جی‌ده ـ بالاخره کوره‌جکز ـ ماوراءالنهر مدنیتی اویغور مدنیتندن چوق اول انتشار ایتمشدر . ووـسونلرك شمال غربیسنده اقامت ایدن یوئه خانك کوچیه خلقی حقنده‌کی معلوماتده مدنیت تاریخی نقطهٔ نظرندن موجب استفاده‌در . چینلیلر بونلری هونلرك احفادندن اوله‌رق قید ایله،عادت ولسانلرینك «تقائو ـ کولر » ك (اویغور) عادات و لسانلرینه اویدیغنی سویله‌دکلرندن،بونلرك تورك‌اولدقلری اکلاشیلیور. فقط بونلردیکر کوچیه‌اقوامدن تمیزلکلری وکونده‌اوچ کره‌یقانملریله آیریلیرلر[٤].

[۱] ووـسونلر اك نهایت بشنجی عصرده ذکر ایدلمکده‌در . غریغوریه‌ف، « سیت‌لره منسوب ساقلر» حقنده‌کی روسجه اثرنده (سنت پترسبورغ ۱۸۷۱ ، ص ۱۸٤) چونعاریاده اوطوران قیرغیز قبائلندن « اویسون »لری بونلرك بقایاسندن عد ایدیور. بونلرك برشعبه‌سی اولان « صاری‌اویسون»لر کندیلرینی برزمانلر بویوك وقوتلی بردولتك بقایاسندن‌تلقی‌ایدرلر. پتروـسکی، « زاپیسکی Zapiski»نك عینی جلدنده (ج ٤۸ ، ص ۱۵۰) اوچ قیرغیز زمره‌سنك الیوم « الچین ، آرغین ، اوسـون » اسمنی طاشیدقلرینی سویلیور . رادلوف ، (قوداتقو بیلیك ، مدخل ص ۵۸ ، ۸۱) ووـسونلری « غرب تورکلری زمره‌سندن بر قبیله»اوله‌رق تلقی ایدیور ؛ آریستووك (شرق لسـانلری سه‌مینه‌ری نشریاتی داخلنده شرق آسیا تدقیقاتی، ح ۱ ، ص ۲۰۰) ده‌کی مطالعاتی تدقیق ایدیکز ؛ کـذلك بو مطالعاته مخالف‌اولان ئه.ح. پارکه‌رك (تاتارستانده بیك‌سنه a thousend Years of the Tartars لوندره ، ۱۸۹۵ ، ص ۲۵٤) آدلی أثرینه‌ده باقـکز .

[۲] هیاسنت، 437 و I.c. III.

[۳] هیاسنت ؛ 181-189 و 142-158 و I.c.III

[٤] هیاسنت، عین‌اثر، ج ۲ ، ص ۱٦۳ ؛ داها قیصه چرچیوه داخلنده‌اولان رادلوفك عینی فقره‌سنه باقـکز : (قوداتقو بیلیك ، مدخل ، ص ٦۱) ؛ هیرت ، — I. c. p. 274 . چینلیلرك یوئه ـ خان اولارق یازدقلری قبیله اسمی‌نك اصلی شکلی بوکونه قدر مجهولدر .

هرنه قدر فرغانه‌دن کاشغره کیدن یول داها قیصه وداها أولویرشلی ایسه‌ده، یدنجی عصرده اولا شرقی تورکستاندن وسه‌میره‌چی اورته‌سندن غربی تورکستانه منتهی یکی بر یولدن بحث اولونمقده‌در . تجارت یولنك تبدلی مختلف اسباب ایله ایضاح ایدیله‌بیلیر . اولا سه‌میره‌چی ، حاکمیتلری بوتون اورته آسیا و شرقی آوروپانك بر قسمی اوزرنده اوزانان تورك خانلرینك (الکاسی اطرافنده) مقر حاکمیتلرینه موصل یول اوزرنده‌در . بو نوع کوچبه حکمدارلرك چادرلی اوردوکاهلری تجارتك نقطهٔ استنادی موقع و اهمیتنی حائزدر. ٥٨١ سنه‌سندن صوکرا تورکلرك حاکمیتی ایکی قسمه آیرلدی . غرب تورکلرینك خانلری، ترجیحاً اوزمانکی ووسون ساحه‌سنده‌یشادیلر. بوندن‌دولایی سه‌میره‌چی تاجرلر اوزرنده داهازیاده قوهٔجاذبه‌یی حائز اولدی. نهایت بوراده، یدنجی عصرده فرغانه‌ده ظهور ایدرك هیوئن ـ چانغك افاده‌سنه نظراً متعددسنه‌لر دوام ایدن قارغه‌شه‌لغك تأثیراتنه نظردقتی جلب ایده‌لم [٢] . یکی تجارت یولنك ایشلتیلمسی اویغورلق وٌمدنیتك توسعی‌ایچین اجرای تأثیردن خالی قالمادی .

غربی تورکستان مدنیتی‌حقنده الکشایان‌اعتمادمعلوماتی، ٦٢٩ [٣] سنه‌سنده بوحوالیده بولنمش اولان «هیوئن ـ چانغ» ویریور. مومی‌الیه آفصودن ابتداراً بویوك مشکلاتی یمك صورتیله تیه‌ن ـ شانله وآشکار اوله‌رق به‌ده‌ل کچیدندن [٤] کچدی؛ایسیغ کول صوینك جنوب ساحلی بوینجه اوزایان مسافه‌یی قطع ایتدکدن صوکرا،سویه (چو) نهرینه واصل اولدی؛ بوراده برشهر بولدی‌که[٥]، تاجرلر مختلف محللردن کله‌رك اجتماع ایدیورلردی .

[١] هیاسنت ، ج ١، ص٣٤١ ؛ پارکه‌ر، A thousend years of the Tartars، ص٢٣٥،

[٢] ستانیسلاس ژولیه‌ن طرفندن مترجم « غرب حوالیسی حقنده مخطره » : Mémoires sur les contrées occidentales

[٣] روسجه متنده سیاحتنامه‌نك تاریخ‌تحریری سهواً ٦٤٨ اوله‌رق کوسترلمشدر. ـ هیوئن ـ چانغك سیاحتی ١٦ سنه امتداد ایتمش‌در (٦٢٩ ـ ٦٤٥) . سیاح بو مدتك بویوك بر قسمنی هندستانده کچیردی . باقکز : ستانیسلاس ژولیه‌ن ، هیوئن ـ چانغ ، حیاتنك تاریخچه‌سی، پارس ١٨٥٣ ، مقدمه ص ٨ .

[٤] بو کچید اوزمانلر عینی اسمی طاشیوردی . (چنیلیلر آراسنده « پا ـ تا سلسله‌سی »). ده‌کینی ، (هونلر تاریخی ج ١ ، قسم ٢ ، ص ٦٥) ،«هان » سلاله‌سنك بدایتی حقنده‌کی چین جغرافیاجیلرینك افاده‌لرندن بحث ایدیور .

[٥] بو شهرك یرلی اسمی « سویاب » در (آشاغی‌یه‌باقکز) .

بوشهرك غربنده برطاقم مستقل شهرلر بولنیوردی . بو شهرلرك هر بری دیکرندن مستقل رؤسایه مالکدی . فقط بوتون بو رئیسلر تورکلره تابعدیلر . چو نهری کنارنده کی چو شهرندن « کیه ـ چوانغ ـ نو » حکمدار لغنه قدر اولان حوالیه « سو ـ لی » تسمیه ایدرلر . سکنه ، یازی ولسانلرینك ده دلالت ایتدیکی عینی اسمی طاشیر . الفباسی ۳۲ اشارتدن مرکبدر . بو اشارتلر میانده تاریخی شکللرده واردرکه بربرلرینك یازیلرینی ایضاح ایچین قوللانیلر . کتابلر یوقاریدن آشاغیه دوغری اوقونور . اهالینك اشکال خارجیه سی حقنده ویریلن معلوماته کوره بونلر یوکسك بویلی ایمشلر ؛ البسه لری پاموق ، یوك ودری ایمش ؛ بویوك براکثریتی صاچلرینی اوررلر واورکویی صالیویریرلرمش ؛ آره صره باشلرینی تراش ایدرلر ، وآنلرینی بر پارچه ایپك ایله اورترلرمش . سجیه لرینك کوشکلکی ، یالانه انهماك ، حیله ، احتراص وهر نوع تسویلات ایله تمایز ایتمشلردر . زنکینلری کندی آرالرنده یوکسك اعتباردن مستفید اولورلردی . فقط خارجاً زنکینلر فقیرلردن هیچ بر وجهله تفریق اولونه مازدی . اهالینك نصفی زراعتله مشغول اولورلردی . دیکر قسمی ایسه تجارت ایدردی [۱] .

کیه ـ چوانغ ـ نو (مسلمانلرجه « چاغانیان » چنیلیلرجه بعضاً ساده جه « شی » [۲]) حاکمیتی ، سمرقندك [۳] جنوبنده ایدی . هیوئن ـ چانغك ویردیکی معلومات ، آمو ـ دریا ایله « چو » نهرلری آراسنده کی حوالینك حرثی وحدته مالکیتی قبوله اجبار ایدیور . بوحرث مرکزی ، بویوك بر احتمال ایله « سمرقند » ه دوغرودر . هیوئن ـ چانغك افاده سنه نظراً ، سمرقند اهالیسی قومشولرینك آداب واخلاقنه متعلق قوانین خصوصنده صاحب صلاحیت ایدیلر [٤] . چین محررلرینك ویردیکی معلومات ده کوستریورکه سمرقند اهمیتی

[۱] Mémoires sur les contrées occidentales, 1, 12 – 13

[۲] هیاسنت ، ۳۹ ، ص ۲٤٦ ـ ۲٤۷ ؛ توماشهك ، صغدیانا ، ص ۱۱۹

[۳] Mémoires sur les contrées orientales T. 11. p. 283 بوحوالینك اورته قرنده کی « کش » وبوکونکی « حصار » ایله عینیتی بیان ایدیلیور . بوخطالی تصریح أساساً « زاپسکی » ده (ج ۸ ، ص ۱۵۰) پتروفسکی طرفندن تصحیح ایدلمشدر . معلومدرکه « کسن » بوکونکی « شهر سبز » ك عینی اولوب « حصار » دکلدر . ساغانیان ویا چاغانیان حقنده باقکز : توماشهك ، صغدیانا ص ۳۸ ؛ کیه ـ چوآنغ ـ نا یاخود « کش » (اسکی شکلی کیس) حقنده مارقووارته باقکز : اسکی تورك کتابه لرینك قرونولوژیسی ، لایپزیغ ۱۸۹۸ ، ص ۵٦ ـ ۵۷

[٤] باقکز : غرب حوالیسی حقنده مخطره ، ج ۱ ، ص ۱۹ .

حائز سیاسی برنفوذ اجرا ایدیوردی [١] . « هیوئەن ـ چانغ » ك تعقیب ایتدیکی سیاحت یولی تانغ سلالەسنك تاریخندەکی یولك عینی اولدیغی آشکاردر [٢] :

ایسیغ ـ کول دن (غربە دوغری)

اورادن ٤٠ لی مسافەدە تورغ شهری

« ١١٠ [٣] لی مسافەدە هولا شهری

« ٣٠ « « پەچی «

وادینك اورتەسندن کچیلنجه سوئی ـ شه ـ چوئەن نهرینك آغزینه واریلیر [٤].

اورادن ٨٠ لی مسافەدە Fi-lo-tsian-kiun (٥) شهرینه

« ٢٠) [٦] لی مسافەدە Sui-yé اولکینك غربنده کائندر .

بونك شمالنده Sui-yé schui نهری آقار. بونلرك شمالنده ٤٠ لی مسافەدە تورك خاقانلرینك [٧] اقامت ایتدکلری کیەتان جبال سلسلەسی واردر .

Sui-yé دن غربە دوغری ١٠ لی مسافەدە [٨] mi-kou [٩] شهری واردر .

[١] هیاسنت ، ج٣ ، ص ١٨٢ ; متن (« شمالی سلاله » تاریخندن) شویلەدر : قانغ بردولت شکیمەدر ؛ Mu, Wu-na-o, po-so, کوچوك (Sian-au) au کبی غرب Ho, tsao, Si, Mi حکمدارلرینك قسم اعظمی اوکا تابع اولمشلردر . بو حوالی حقنده دها فضله تفصیلات آلمق ایچین باقکز : مارقورات ، اسکی تورك کتابەلرینك قرونولوژیسی، ص ٦٤ ـ ٥٨

[٢] دەکینی ، هونلر تاریخی ، ج١ ، ایکنجی قسم ، ص ٦٦ده تعاقب ایدن ایضاحات میاننده لایقیله تصریح ایدلمشدر . هیرتك مرحلەنامەسنه باقکز ؛ تونیوقوق کتابەسنك خاتمەسنه باقکز: ص ٧٢ـ٧٣ ؛ (رادلوف ؛ موغولستانده اسکی تورك کتابەلری، ایکنجی سلسله) .

[٣] هیرتە نظراً ١٣٠

[٤] هیرتە نظراً کچیدن Sin-yé وادیسنك آغزینه واریلیر .

[٥] هیرتە کوره « چنرال ـ پەی ـ لو Pei-lo شهری اولوب بولندیغی موقعك بوکونکی طوغاق حوالیسنه توافق ایتمسی ایجاب ایدر .

[٦] هیرتە کوره ٤٠

[٧] هیرتە کوره اون قبیلەنك قاآنی قوماندان انتخاب ایدلمکمعتاددر.

[٨] هیرتە نظراً ٤٠

[٩] هیرتە کوره Mi حکومتنك شهری ایمش .

اورادن ٣٠ لی مسافه‌ده Sin شهری واردر .
» ٦٠ » » Tun-kién شهری واردر .
» ٥٠ » » A-schï-fou-lai واردر .
» ٧٠ » » Kŭ-lan » .
» ١٠ » » To-kien [١] » .
» ٥٠ » » Ta-lo-sï (تالاس ویا طراز) واردر .

ایلروده بو سیاحت یولندن بحث ایتمك فرصتنه تکرار نائل اوله‌جغز. چین مورخلری ماوراء النهر اهالیسنك « بودی » [٢] اولدیغنی اشارت ایدیورلر . مع هذا دیکر اقوامك دینلری حقنده چینلیلرك ویردیکی معلومات، بالخاصه پك آز اهمیتله تلقی ایدلمایدر؛ زیرا بعضاً، چینلیلر، آرا ارنده هیچ برمشابهت نقطه‌سی بولنمیان دینلری یکدیکرینه قاریشدیریورلر[٣]. مع هذا ماوراءالنهرده بودیزم حننده آلدیجه معلوماتمده مالکز ؛ « الندیم » ك افاده‌سنه کوره بوراده‌کی بودیلر « مانیخه‌ئیست » لرك سلفلریدر [٤]؛ فهرستك دیکر بر فقره‌سنده

[١] هیرته نظراً Schui-Kièn

[٢] هیاسنت ، ج ٣ ، ص ١٨٣ : « بودایی‌تقدیس ایدرلر » (قانغ مملکتی اهالیسی‌حقنده) « شمال سلاله‌سی تاریخندن »

[٣] E. Bretschneider, Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources لوندره ١٨٨٨ ، ج ٢ ، ص ٢٩٤ [غربی آسیانك مسلمان ساحه‌سنه و مثلا آذربایجانه تعلق‌ایدن Ming-shi ده‌کی چین بیاناتنده « اهالینك بودایه پرستش ایتدکلری» صیق صیق تکرارایدلمکده‌در. حتی بر دفعه‌ده « قرآن » ، فو ـ کینغ یعنی « بودانك کتابی » اوله‌رق کوستریلیور ؛ هیرت ، China and the Roman Orient ص ٢٨٤].

[٤] فلوغه‌ل : مانی ، نظریه‌سی ویازیلری . لایپزیغ ، ١٨٦٢ ، ص ١٠٥ [مانیخه‌ئیستلر عجم قرالرینك تعقیباتنه معروض قالدقلرندن تورکستانه التجا ایتمش‌لردر. بونلردن اول Samanäer لر بیانجی مهاجر اوله‌رق ذکر ایدلمکده‌در . Σαμαναῖ یاخود Σαρμᾶναι اسمی ـ Clem. Alex. Strom. 1, 15 ریاضت صاحبی ، دیلنجی راهب وبالخاصه بودی راهب معناسنه اولان سانسقریتجه S'raman کلمه‌سندن اشتقاق ایتدیریلیرسه، بو صوکنجیلر بودیدرلر . بونلرك استادلرینك « بوداسف » تسمیه ایدلدیکی حقنده‌کی مسعودینك بیاناتی‌ده بو اساسه استناد ایدیور . کتاب‌الفهرست ؛ فلوغه‌ل ، ج ١ ، ص ٣٤٥ (باقکز : ح ٢ ، ص ١٨٠) « بوداسف = نبی‌السمنیه » دیه ذکر ایدلمکده‌در . « بوداسف » یاخود « بوداسپ » دن بودا آکلاشیلمالیدر] .

شویله دینیور : « ماوراءالنهرك اکثریت خلقی اسلامیتدن اول بودینه (بودیلك) سالك ایدیلر» [١].

بودیلکك دوغریدن دوغری یه عرب فتوحاتندن اول ماوراءالنهرده حاکم دین اولدیغنی بو سوزلردن استنتاج ایتمکده استعجال ایتمه‌ملیز . هیوئن ـ چانغ سیاحت ایتمش اولدیغی بوتون حوالیده ، بودی « Stûhas » لرنده (طاش آبداتی) ، مناسترلرده وسائره‌ده توقف ایتمشدر . بونکله برابر آمو ـ دریایه دوغریدن دوغری یه مربوط اولان حوالی استثنا ایدیلیرسه، ماوراءالنهرده ـ برکله ایله اولسون ـ بودیلکدن بحث ایتمیور. هیوئن ـ چانغ [٢]ك چینجه بیوغرافیسنده سمرقند حکمداری ایله خلقنك بودا دینه سالك اولمیوب آتشپرست اولدقلری تخصیصاً ذکر ایدلمکده‌در . واقعا بوراده ایکی بودی مناستر موجوددی ؛ فقط تمامیله غیر مسکون ایدی . یابانجی مهاجرلر بو مناسترلر داخلنده پناه آرادقلری زمان اهالی اونلری یانغینلر ایله دفع وتبعید ایدردی . مع‌مافیه هیوئن چانغ، بوحوالیده بودیلکی نهایت تأسیسه موفق اولدی ؛ بالذات حکمدار بودیلکه طرفدار اولدی ؛ هرایکی مناستر یکیدن راهبلر ایله طولدی . فقط حکمدارك پك آز دوام ایدن فعالیتی، همان همان هیچ بر ایز براقه‌دی . آشاغیده بودیلکك ایضاحاتی اثناسنده آکلاشیله‌جقدرکه، شرقی تورکستانده هند یازیسی ، غربده ایسه هرهانکی بر الفبا [٣] تعمم ایتمشدی . چین مورخلری شرقی تورکستانده و افغانستانده هند یازیسنك تعممندن بحث ایدیورلر ؛ فقط ماوراءالنهر و اویغور یازیسنی ارائه ایچین باشقه بر کلمه استعمال ایدیورلر : هوـسو Hu-Su (باربار یازیسی) .

[١] کتاب‌الفهرست، ناشری فلوغه‌ل ، ج ١ : متنی ایله برلکده اوله‌رق دوقتور یوهان رودیغه‌ر Dr. Joche. Roediger طرفندن نشر ایدلمش‌در . لایپزیغ ، ١٨٧١ ، ص ٣٤٥ ، سطر ١٤ : (قبل‌الاسلام وفی‌القدیم) .

[٢] ستانیسلاس ژولیه‌ن طرفندن مترجم هیوئن ـ چانغك تاریخی حیاتی وهندستانه سیاحتلری ، پارس ١٨٥٣ ، ص ٥٩ ـ ٦٠

[٣] (شرقی تورکستانده بودی مدنیتی حقنده داها فضله معلومات آبه‌ل ره‌موزا طرفندن Histoire de la ville khotan ختن‌شهرینك تاریخی اسمی‌نامیله‌ترجمه ایدیلن - Thai-tsching-jih tung-tschi نام‌چین تاریخنده موجوددر: ختن ایله‌چین آراسنده تقریباً قبل‌المیلاد یوز سنه‌سندن بری مناسبات موجوددر . میلاددن صوکرا ٧٣ سنه‌سنده ختن چین حکومتنه الحاق‌ایدلمش اولوب، درت یوز سنه‌سنده بو شهر، بوتون معناسیله، انکشاف ایتمش بر بودی مملکتی ایدی . سوه‌ن هه‌دینك

ماوراءالنهر یازی شکللری حقنده ألمزده « الندیم » ك ویردیکی معلومات واردر ؛ بو معلوماته نظراً ماوراءالنهر وسمر قند اهالیسی کتابلرنده مانی یازی شکللرینی استعمال ایدرلردی [۱]. مختلف ثنائی الاساس مذهب طرفدارلری کرك روما حکومتی داخلنده کرك مجمستانده عینی تعقیباته معروض قالدقلرندن، بونلر، اوچنجی عصرده ماوراءالنهرده یرلشمکه باشلادیلر . بونلر میانندہ بولنان مانیخه‌ئیستلر دیکر مذهب سالکلرندن عدداً کثیر ایدیلر ؛ بونلرك آرالرنده کی تشکیلاتك صیقیلغی ده آیریجه فائقیت بخش ایدیوردی . بوتون بو شرائط تحت تأثیرنده اوله‌رق مانیخه‌ئیستلر تدریجاً حاکم موقعی اشغال ایتدیلر . دیکر ثنائی مذهبلره کلنجه ، « دیصانیلر » خراسان و چینه قدر یاییلمشلردی ؛ فقط بونلر داغنیق یاشادقلری کبی معبدلری ده یوقدی [۲] .

تاقلا ـ ماقان چولنده کشف ایتدیکی هر ایکی بودی شهر خرابه‌سنك اثبات ایتدیکی کبی ختنك بودیلك ایله علاقه‌سنك چین ایله مناسباتندن چوق دها اسکی اولدیغی محققدر (آسیا چوللرنده ح ۲ . ص ۵۹ ـ ۷۹) . بو مدنیتك چینلیلر زماننده قوملر آلتنده قالمق صورتیله محو اولدیغی آکلاشیلیور . چین منابعی محو و منقرض اولان تو ـ هو ـ لو Tu-ho-lo (تاقلا) حکومتی حقنده معلومات وبردکلری کبی قومده کومولەن « هالائو ـ لو ـ قیا » شهرندن ده بحث ایدیورلر. سوەن هەدن طرفندن ختن ده کشف ایدیلن أل یازیلری تمامیله خصوصیتی حائزدر . بو أل یازیلرینك اشکالی هر حالده هند اشکالی میانندہ تعداد ایدیله‌میه‌جکی کبی ماهیتی ده بوکونه قدر تعیین ایدیله‌مامشدر . باقکز : سوەن هەدن ح ۲ . ص ۵۲ . بعدالمیلاد ۶۳۲ سنه‌سندن اعتباراً شرق تورکستانده آرتق بودیلکدن بحث ایدلدیکنی ایشتمیورز . عرب فاتحلر آرتق کاشغردن داها ایلرولره کیتمه‌مشلر و بو حوالی ده یالکز بر چاپولجی آلایی طرفندن (میلاددن صوکره ۷۱۵) تخریب ایدلمشدر . (باقکز : طبری ح ۲ . ص ۱۲۷۵ ـ ۱۲۷۹) . مملکتده حاکم عنصر اولان تورکلرك اکثریتنك اسلامیتی ۲۴۹ده [میلاددن صوکرا ۹۶۰ تاریخنده] قبول ایتدکلری ظن اولونویور . باقکز : ابن‌الاثیر تاریخی، ج ۸ ، ص ۳۹۶ و بارتولدك اسکی تورك کتابه‌لری وعرب منبعلری ، ص ۲۸ (رادلوف، موغولستانده اسکی تورك کتابه‌لری . ایکنجی سلسله) . بوراسان ، ختن و چولده‌کی خرابه‌لره عائد ارکه‌ئولوژیك آبده‌لر، تاریخی تکامل صره‌سیله ترتیب ایدلدیکی حالده ، پاله‌اوغرافیك کشفیات، تاریخی مناسبتلری اعتباریله هنوز قطعیتله تعیین ایدیله‌مز .]

[۱] مانی ، ۶۷ ـ ۱۶۶ . [بوکا نظراً مانی ، کتابلرینی عجمجه وسریانی لسانندن اشتقاق ایتدیریلن یازی ایله یازمشدر . « مانیخه‌ئیستلر بویازی ایله کتاب مقدسلری ایله قانونناملرینی یازمشلردر . ماوراءالنهر وسمرقند اهالیسی دینی کتابلرنده بو حرفلری استعمال ایتمشلردرکه بوسببدن « قلم لدین » اوله‌رق توصیف ایدلمشدر »]

[۲] فلوغه‌ل ، I.c. 161 ـ 162 .

مزدکیلر، «شهرستانی»[۱] نك افاده‌سنه نظراً، « سمرقند »، «شاش» و « ایلاق» ده یرلشدیلر . بونلر «سیر دریا» ایله «چو» آراسنده‌کی ساحه داخلنده ایلك حرث عاملری اولوب، بونلرده، دیکرلری کبی، عدداً پك دوننده بولندقلری مانیخه‌ئیستلرك نفوذلری آلتنده قالمش اولملری پك محتملدر . ـ بوکا مماثل مثاله اسلام دورنده‌ده تصادف ایدرز : سامانیلرك بولندیغی ساحه داخلنده حنفیلرك مذهبی حاکم ایدی ؛ حالبوکه بو ساحه‌نك شمال حدودنده‌کی مملکتلرده شافعیلر[۲]ساکن بولونیورلردی‌که، کورونوشه نظراً، قومشو تورکلر آراسنده حنفیلکك حاکمیتنه مانع اولمادی . بوندن باشقه، ایلریده‌ده کوره‌جکمز کبی، مزدکی افکاری ماوراءالنهر اهالیسی اوزرنده قوتلی ودواملی برتأثیر اجرا ایتمش‌در.

اولجه بر طاقم میسیونرلرك شرقه کیتملری طولاییسیله خریستیانلق دردنجی عصرده کثیف کتله‌لرله شرقه داخل اولمغه باشلایور . ۳۳۲ سنه‌سنده « مرو » ده خریستیان بر پسقپوسه تصادف ایدیورز. فقط خریستیانلغك انتشاری،ثنائی‌الاساس دینلرك انتشاری قارشوسنده پك کریده قالیر . عجم قراللری طرفندن اجرا ایدیلن تعقیبات ، آنجق خرستیانلق رومادە حاکم دین موقعنه یوکسه‌لدکدن صوکرا باشلادیغندن ، شرق حدودی حوالیسنده بولنانلره نظراً بالطبع عدداً دها کثیف اولان ایرانك غرب ممالکنده‌کی خریستیانلر، روما حکومتی حدودی داخلنه قولایجه‌کچه‌رك کندیلرینی تعقیباتدن قورتار - مشلردر. بوندن ماعدامذاهب ضاله، هریرده اولدیغی کبی،اجنبی‌دین ایچون پاپیلان پروپاغاندادن داهازیاده قوتله‌تعقیب ایدلمشدر؛ بودی‌خریستیان ومارسیونیتلر، خراسانده [۳] صیغینه‌جق بر ملجأ بولدیلر . دیصانیلر ، مانیخه‌ئیستلر و مزدکیلر ، ساسانی حکومتی حدودلری

[۱] « ابوالفتح محمدالشهرستانی » نك دینی فرقه‌لر وفلسفه مسلکاری . تئودور هار بروککر طرفندن ترجمه ایدلمشدر ، هالله ۱۸۵۰ ، برنجی قسم، ص ۲۹۳ .

[۲] مقدسی ، عرب جغرافیاجیلر کلیاتی ، دوهویه طبعی ، ج ۳ ، ص ۳۲۳

[۳] بودیلك حقنده معلومات آلمق ایچین « بارون روزەن » ك روس آرکه ئولوژی جمعیتنك شرق شعبه‌سی یازیلرنده‌کی مقاله‌سنه باقکز.بارون روزەن بوراده بیرونی‌یه‌استناد ایدیور ؛ البیرونی‌نك اندیاسنه باقکز : in the arabic original by Dr. Sachau, p. 10-11 البرونینك اندیاسی . انکلیزجه طبعی ، دوقتور ساخاو ، (in Trubner's Oriental Series) لوندره ۱۸۸۸ ، ج۱، ص ۲۱. بوراده فضله اوله‌رق، بودیلرك « بلخ ك‌شرقنده‌کی» حوالیه چکیلمك مجبوریتنده قالدقلرینی سویله‌یور. مارسیونیتلر حقنده باقکز : فلوغه‌ل ، مانی ، ۱۶۰ .

خارجنده یرلشمکه مجبور اولدیلر . « هیوئن ـ چانغ »، ماوراءالنهر یازیسنه « سو ـ لی » Su-li تسمیه‌ایدلدیکنی سویلیور. بوندن سریانی یازیسنك قصدایدندیکی اغلب احتمالدر[١]. ایرانده تعمم ایدن بو دینی تشکیلاتك هپسنك کندینه مخصوص آیری الفبالری موجود اولدیغی معلومدر . بونلره مودهل و اساس وظیفه‌سنی سریانی یازیسی کورمشدر . عرب منبعلرندن بیلیورکه مانیخه‌ئیستلرك مقدس کتابلری اکثریت اعتباریله سریانی لسانیله‌یازلمش ایدی [٢] . « هیوئن ـ چانغ » طرفندن بیلدیریلن حرفلرك عددی‌ده خرستیانلقدن زیاده مانیخه‌ئیستلکه دلالت ایتمکده‌در. معلوم‌اولدیغی وجهله خرستیان سوریلیلرك الفباسی ٢٢ حرفدن متشکلدر ؛ یالکز «الیاس فون تیر خان» Elias von Tirhan ك غرامری ٣٠ حرفه مالکدرکه، التی صدالی حرف‌ایله روبجه γ و π حرفلرینی آیری اصوات اولمق‌اوزره برلکده حساب ایتمکده‌در [٣]. بوکا مقابل، مانیخه‌ئیستلرك الفباسی‌داها زنکین ایدی ؛ بو الفبا، « الندیم »ك افاده‌سنجه عرب الفباسندن دها فضله حرفه یعنی ٢٨ اشارتدن فضله اشارته مالکدی [٤] .

ساسانیلر زمانده ماوراءالنهرده خریستیانلغك توسعی حقنده تاریخی تدقیقاته اساس اوله‌جق هیچ بر معلوماته مالك دکلز [٥] . ایلریده آیریجه بحث ایدیله‌جکی اوزره یالکز

[١] « غوتشمید » ك دیکر برطاقلری میانده اشارت ایتدیکی کبی بوکلمه‌نك کاشغرجه « سولی » ایله مشابهتی (کوچوك یازیلر ، ج ٢ ، ص ٢٨٠) تصادفی‌در: کذلك «بونده هش »ده‌کی «سوریك» «surik» ده بویله‌در (توماشه‌ك ، مرکزی آسیا تدقیقاتی ، ج ١ ، صغدیانا . ص ١٣ ؛ ویانه اجتماع راپوری ١٨٨٧ ، ج ٨٧ ، ص ٧٧). مارقووارتك «اسکی تورك کتابه‌لرینك قرونولوژیسی ص ٥٦ » سویك = صغد حقنده‌کی فکری ایله بارتولدك مقاله‌سنه باقکز (اسکی تورك کتابه‌لری وعرب منبعلری، ص ٢٢ ، نوطه ١) .

[٢] مانی‌یه یدی بیوك اثر عطف‌ایدلمکده‌درکه، التی دانه‌سی سریانی لسانی ایله وعجمجه یازلمشدر فلوغه‌ل ، مانی ١٠٢ .

[٣] نسخه سریانی غرامری، ص ٢ .

[٤] فلوغه‌ل ، مانی، ١٦٦ـ١٦٧ .

[٥] ٤١٠ـ٦٧٧ سنه‌لری‌ظرفنده‌انعقادایدن سینودمجلسلرینه اشتراك‌ایدن نسطوری پسقپوسلری حقنده شرقی سریانی‌احکام روحانیه‌لرنده(کوئدی طرفندن نشر ایدلمشدر: شرق جمعیتی مجموعه‌سی٤٣، ص ٣٩٨ـ٤١٤) ماوراءالنهره عائد هیچ بر تشکیلات رهبانیه éparchie بولیورز. ٥٧٧ سنه‌سنده بر شهرك پسقپوسی (یازمه‌ده موصل شهرنده) ذکر ایدلمکده‌در . «کوئیدی» بو شهرك سمرقند اولدیغی ظننده‌در .

خریستیانلغك داها آلتنجی عصرده سمر قنده بر پسقپوسه مالك اولدیغی احتمالی موضوع بحث اولمشددر .

٢

سکزنجی عصرده مختلف تورك قبیله‌لری آراسنده انقطاعسز دوام ایدن محاربه‌لر او حوالینك سکونتنی اخلال ایدییوردی . چین منبعلرینه نظراً « تالاس » شهرینه منسوب اولان چفتجیلر زره کیرلر ویکدیکرلرینی أسیر ایدرلردی [١].سکزنجی عصرك بدایتنده عربلر قتیبه‌نك فتوحاتی سایه‌سنده متمادیاً ماوراءالنهره یرلشیورلردی ؛ مع‌مافیه بوحوالینك قطعی متبوعیتی، بالآخره خلیفه معتصم (٨٤٢ م) زمانسده وقوعبولمشدر [٢] . تالاس نهرنده وقوعبولان میدان محاربه‌سی (تموز٧٥١م)، غربی تورکستانده چین نفوذینه خاتمه چکدی [٣] .

بو حادثاتی تعقیب ایدن اون سنه ظرفنده، تورك قارلوقلر [چینلیلرجه قو ـ لو ـ لو ، عربلرجه خرلخ ، خرلخیه] سمیره‌جی ایله سیر دریا حوالیسنك [٤] شرق قسمنی اشغال ایتدیلر .

[١] هیاسنت، ج ٣ ، ص ٢٤٥ . ـ باقکز : هیرتك آلمانجه ترجمه‌سی، تونیوقوق کتابه‌سنه عائد خاتمه، ص ٧١ .

[٢] بلاذری ، دوهویه طبعی، ص ٤٣١ .

[٣] بومحاربه‌یه عائدعربجه وچینجه اثرلرده‌معلومات‌موجوددر (ابن‌الاثیر،ج٥، ص٣٤٤؛ طبری و بلاذری بومحاربه‌دن بحث ایتمیورلر) . فلا پروت . Tab. histor. p.213 : باقکز: هیرت، تونیوقوق کتابه‌سنه عائد خاتمه، ص ٨٢؛ قارا بکك مقاله‌سنده خطاءً ٧٥٥ سنه‌سی ذکر ایدلمش‌درر (پاپیروس ارقس هرتسوغ راینه‌رك قولکسیونی‌نمریاتندن، ج ٢ و ٣ ، ص ١١٣ .)

[٤] هیاسنت ، ج ١، ص ٣٧٢ ؛ مارقووارت . اسکی تورك کتابه‌لری قرونولوژیسی. ص٢٥. ابن اثیرده (ج ٥ ، ص ١٥٢) قارلوقلرك دها (ه ١١٩ـ م ٧٣٧) تاریخنده طخارستان جوارنده ظهور ایتدکلری مذکوردرکه شایان دقتدر . عینی معلوماته طبریده‌ده تصادف ایدلمکده‌در . ج ٢، ص ١٦١٢ ؛ بونلر فی‌الحقیقه قارلوقلرك خصوصی بر شعبه‌سیدی . باقکز : بارتولد ، اسکی تورك خبرلری وعرب منبعلری ص ٢٧ . عینی موقعلرده ، آمو ـ دریانك شمالنده هیوئن ـ چانغ (ج ١ ، ص ٢٦) هی ـ سو Hi-Su ویا هو ـ سو Ho-Su تورك قبیله‌سندن بحث ایدییور . توماشه‌ك ، (اورته آسیا تدقیقاتی، ج ١ . ص ٤٠ = ویانه اجتماع راپوری ، ج ٨٧ ، ص ١٠٤) بونلرك « غز » لر اولمسی احتمالنی ایلری سوروبور .

عربلر ایله اورته آسیا ملتلری آراسنده تجاری مناسبات داها سکزنجی عصرده باشلامشدی. چینه کیدن اسکی یولدن باشقه، اولجه ذکر ایدلمامش اولان یکی برتجارت یولی بولیورز . چین خبرلرینه کوره عرب تاجرلری اوچ سنه‌ده بردفعه «قوچا»دن ایپك یوکلی کاروانلر چیقاره‌رق «ینیسه‌یی» منبعلرینه‌دوغری قیرغیزلرك مرکز حکومتنه سوق ایدرلردی. تیبتلیلرده عینی یولدن استفاده ایدرلردی. یوله‌تاجرلر قارلو قلرك مملکتنده‌توقف ایدرلردی که، اویغورلرك باصقین و هجوملرینه قارشی محافظه ایچین قیرغیزلر تاجرلرك رفاقتنه محافظلر ویررردی [١] . پك زیاده محتملدرکه مختلف دینلرك میسیونرلری‌ده عینی تجارت یولندن استفاده ایتمشلردر.

ثنائی‌الاساس مذهبلر ماوراءالنهرده اولدقجه اوزون مدت بردوام‌اولمش ودوآلیستلرك عصیانی آنجق بویوك مشکلاتله باصدیریله بیلمش‌در . حاصیلرك رئیسلری قومشو تورکلری امداده دعوت ایدردی ؛ آره صره بالذات بونلر بو مقصدله کوچه‌لره کیدرلر و بونلرك آراسنده مذهبلرینی نشر ایدرلردی [٢]. دوآلیستلرك صوك قوتلی حرکتنی تشکیل ایدن « ابن مقنع » عصیانی ٧٨٠ سنه‌سنده باصدیرلدی . قادینلری مشترك تلقی ایدن مذهبی کورونوش‌ده، مزدکی ماهیتده‌در.مقنعك‌وفاتندن صوکراده مذهبی‌دوام‌ایتدی. طرفدارلری کندیلرینی مسلمان عد وتسمیه ایدرلردی، . بونکله برابر نه عباداته متعلق احکام اسلامیه‌یه ونه‌ده طهارت واوروجه اهمیت ویرمزلردی . قادینلر اولجه اولدیغی کبی‌هرکسك مال‌مشترکی کبی ایدی [٣] .

بونلرك بیاض البسه کیدکلرینی و دینی تلقیلرنده « زندیق » لره [٤] تقرب ایتدکلرینی

[١] بوندن،اورخونده اوط ران واورادن اعتباراً فتوحاتی تا غربه قدر توسیع ایدن بوملتك شمال شعبه‌سی مقصوددر : تجاری مناسبتلر حقنده باقکز: هیاسنت ، ج١ ، ص ٤٤٩ ؛ قلاپروت ، T bl. H stori ص ١٧٢ ؛ پارکر ، A Thou·a..d years of the Tartars ص٢٥٩ .

[٢] فهرست . ح١ ، ص ٣٤٥ ـ البیرونی ، شرق ملتلری قرونولوژیسی ، زاخاو طرفندن نشر ایدلمشدر ، ص ٢١١ـ٢١٥ . البیرونی ، شرق ملتلری قرونولوژیسی ، ص ١٩٣ ـ ١٩٤ .

[٣] شه‌فر طرفندن نشراولنان ترشخی‌نك بخارانك توپوغرافیك تعریفاتی، پارس١٨٩٢، ص٧٣ .

[٤] قدس شریف مستشرقلر طرفندن « بیت لمقدس » تسمیه ایدلدیکندن (اسکیسی کبی بیت‌المقدس دکل) «مقدیسی» شکلی استعمال ایدییه‌رز. مقدیسی شکلی حقنده « ژورنال آزیاتیك »ده انتشار ایدن دوهویه‌نك مقاله‌سنه باقکز (٩، ١٤، ص٣٦٧) ؛ «سمعانی» نك «کتاب‌الانساب» نده

« مقدیسی» سویلیور . «نرشخی»مترجمی «احمدبن محمد» زماننده (ترجمه ه٥٢٢ = م١١٢٨ تاریخنده وجوده کلمشدر)، بومذهب « کش » و « نخشب » و بخارا کویلرندن بعضیسنده انتشار ایتمشدی [١] . مؤخر سیاحلرك، افغانستانك شمال قسمنده و آمو ـ دریانك منبع طرفلرنده مشاهده ایتدکلری بعض عادات، احتمالکه مزدکی افکارینی ایضاح ایتمکده‌در. الفنستون ، « هزاره » (شمالی افغانستانده برقبیله) لردن بحث ایدرکن، قاریسنك قاپیسنك أشکینده بر چفت ترلك کوره‌ن برآدمك همان اورادن اوزاقلاشدیغنی [٢] سویله‌دیکی کبی، احمد بن محمدده ماوراء النهرده‌کی اهل ضلال حقنده [٣] عینی شیئی سویله‌یور .

اسلامیتك ماوراء النهرده نه‌درجه‌ده بطی انتشارایتدیکنی الك مکمل‌اولارق نرشخینك اثرندن آ کلارز. اسلامیتك الك شدتلی دشمنلری زنکینلر ایدی : فقیرلره ، جامعه ردفعه کلیشلرنده عربلر طرفندن ایکیشر درهم تأدیه ایدیلیر و بو صورتله اسلامیته جلب وجذب ایدیلیرلردی . بخاراده ایلك اساسلی جامع « قتیبه » طرفندن (ه ٩٤ ـ م ٧١٢) تاریخنده انشا ایدلمشدر ؛ (ه ١٥٤ ـ م ٧٧١) تاریخنده ایسه، بوحوالیده اهالینك اکثریسنك مشرك اولمسنه رغماً [٤]، ایکنجی جامع بنا ایدلدی. هرحالده‌اسلامیتك بوتون ماوراءالنهرده حاکم‌اولمسی، بوحوالینك‌عربلر طرفندن قطعی‌صورتده‌ضبط وتسخیرندن‌اول واقع‌اولمامش، واولجه‌ده کوردیکمز کبی،انجق دوقوزنجی عصرك اورتەلرنده وقوعه کلمش‌در .

اسلامیتك اوزمانلر تورك جنسلری آراسنده نشرینه ساعی اولدیغی پروپاغاندا حقنده یالکز « یاقوت » ده معلوماته تصادف ایدییورز [٥] . خلیفه هشام بن عبدالملك، (٧٤٣ـ ٧٢٤) تورك سلطانه برسفیر کوندره‌رك اسلامیتی قبول ایتمسنی طلب ایتدی . سفیر

(آسیا موزه‌سی یازمه‌لری ٥٤٣ آ. ف، ٤١٧ب) یالکز مقدیس (مقدس دکل) شکلی‌مذکوردر. « زندیق » کلمه‌سنك مختلف معنالری حقنده « بارون روزه‌ن » ك مفصل مقاله‌سنه باقیکز : روس آرکه ئولوژی جمعیتنك شرق شعبه‌سی یازیلری ، ج ٦ ، ص ٣٣٦ ـ ٣٤٠ . زندیق تعبیری بعض دفعه‌ده بودیلکه دلالت ایتمك ایتمك اوزره استعمال ایدلمشدر .

[١] نرشخی، عین اثر

[٢] ن . مینایه‌ف : « آمودریا منبعلری جواری حقنده‌معلومات» ، سنت پترسبورغ، ١٨٧٩، ص ١٨٥ ؛ الفنستون An account of the kingdom of Caubul ، vol II. p. 102-214 .

[٣] نرشخی ، عین اثر

[٤] نرشخی ص ٤٧ ، ٤٨ ، ٥٨ .

[٥] یاقوت ، جغرافیا لغتی، ووستنفلد طبعی، ٨٣٩ .

سلطانه عقائد اسلامیه‌یه عائد احکام اساسیه‌یی بیلدیردی . بونك اوزرینه سلطان سقیر مواجهه‌سنده براوردونمونه‌سی ترتیب ایتدیره‌رك ترجمانه دیدی‌که: «سفیره سویله، افندیسنه خبر ویرسون‌که بونلر آراسنده نه‌بربر، نه‌دمیرجی ونه‌ده ترزی موجود دکلدر . اکر اونلر مسلمان اولورلرسه واحکام اسلامیه‌یه تابع بولنورلرسه، یشامق ایچون‌وسائطی نره‌دن تدارك ایده‌جکلردر ؟»

بودوره عائد اوله‌رق ماوراء النهرده خرستیانلغه متعلق معلوماته مالکز. «الندیم» شایان اعتماد برشاهدك (الثقه) سوزلرندن نقلاً صغدیانا اهالیسنك‌دوآلیست وخریستیان اولدیغنی سویلیور [١]. بوراده مسلمانلقدن هیچ بحث ایدلمدیکنه نظراً، بوافاداتك، عرب حاکمیتنك ایلك زمانلرینه تصادف ایتدیکی آشکاردر. نرشخی (l. c. p. ٥٢) بخاراده عرب قبائلندن بنی حنظله جامعنك بولندیغی محلده وقتیله برکلیسا (کنیسای ترسایان) بولندیغنی یازییور .

بالذات نسطوریلرك کندی کلیسالری تاریخی حقنده ویردکلری معلومات برچوق تضاد ومبهمیتلرله مالامالدر . هرات، سمرقند وچین متروپولیدلکلرینك تأسسنی برقسم مورخلر بطریق سالیبازاقا (٧٢٩/٣٠ ـ ٧٠٧٢) یه عطف ایدییورلر ؛ دیکرلری ایسه Achai [٤١١-٤١٥/١٦] دیکر بعضلری‌ایسه Silàیی[٥٠٤-٥٢٠] [٢] موضوع بحث ایدییورلر.

[١] « فهرست،ج ١ ، ص ١٨ ؛ (هلا) اداتی « قرنکث » ده راجع اوله‌بیلیر . « النسفی » (تاریخ سمر قند = سنت پترسبورغ‌ده آسیا موزه‌سی یازمه‌لری. ٥٧٤ aa یاپراق ٨ورسو٥٧٤. یاپراق ٣ ؛ هرایکی یازمه‌ده « قرنکت » یازیلیدر) بو شهرك تأسنی (قتیبه) نك معاصری بولنان « سمرقند غورك » ینه عطف ایتمکده‌در. (طبری ناشری ، «غوزك» طرز قرائتی قبول‌ایتمکده‌در چینجه u-lo-kia املاسنك کوستردیکی کبی « غورك » اوقوملیدر ؛ باقکز؛ مارقووارت، اسکی‌تورك کتابه‌لری قرونولوژیسی ، ص ٨ . توماشه‌که نظراً: صغدیانا ، ص ٧٨) حکمدار بوشهری برادرینه هدیه ایتمشدی. بك ممکن‌درکه سمرقندك فتحندن صوکرا اسلامیتی قبول‌ایتمك ایسته‌میان آریستوقراتلر هجرت ایده‌رك یکی بر شهر تأسیس ایتمش اولسونلر . عینی حال بخاراده‌ده وقوعه کلدی (نرشخی ، شفه‌ر طبعی ، ص ٤٧ ، ٦٢). « قرنکث » شهرینك تورکلر طرفندن مسکون اولدیغی حقنده « الندیم » ك افاداتی،سمرقنده برتورك سلاله‌سنك اجرای حاکمیت‌ایتدیکنه‌اشارت ایتمکده‌درکه، بو طرزتلقی لهنه‌باشقه طرفلردنده اجرای شهادت ایدلمکده‌در. دائما هریرده «قرنکت»اوقومق لازمدر. بوشهر حقنده داها مفصل معلومات اسکی تورك‌خبرلری وعرب منبعلری آدلی «وو. بارتولد» ك اثرنده موجوددر (ص ٢٢) .

[٢] « اصبانی » شرق کتبخانه‌سی ج٣ . قسم٢ ، ص ٤٢٦ . قرونولوژیك ایضاحاتی تعقیباً Albeloos و Samy نك « غره‌غوریوس ابوالفرج کلیسا تاریخی طبعنده‌کی علاوات : Grégorii Barhebraei chronicon ecclesiaticum, 1-111 lovenii, 1872-77 .

یول Yule، اخای Achai معرفتیله هراتده بر پسقپوس ـ متروپولیت دکل ـ و سیلا Sila معرفتیله ایسه سمرقندده برپسقپوس تعیین ایدلدیکنك بوایضاحاتدن اکلاشیلدیغی وحالبوکه بوپسقپوسلرك « سالیبازاقا » طرفندن مترەپولیدلکه اصعاد ایدلدیکنی بیان ایدییور [۱] . «Guidi ـ کوئیدی» نك نشر ایتمش اولدیغی شرق ـ سریانی پسقپوسلری لیسته سندن اکلاشیلدیغی وجهله، هراتده اساساً ٤٣٠ سنه سنده بر پسقپوس و ٥٨٨ سنه سنده ایسه برمتروپولیت بولونیوردی.

نسطوری پطریق تیموتەئوس Timotheus (٧٨٠ ـ ٨١٩) خرستیانلغك ، عربلر طرفندن تحت تابعیته آلنمامش اولان مرکزی آسیا ملتلری آراسنده انتشاری ایچین فوق العاده فعالانه صرف مساعیده بولوندیغی آشکاردر. میسیونرسوب «هالیه زو Su-chaljesu» مذکور پطریق طرفندن بحر خزر ساحلنده کی حوالیه کوندرلمشدی ؛ مشارالیه اورادن ایچ آسیایه داخل اولەرق چینەقدر ایلروله دی . معلوم درکه چینده داها میلاددن صوکرا ٦٣٦ تاریخنده « او ـ لو ـ پەن O-lo-pen » طرفندن تأسیس ایدیلن نسطوری جماعتی بولونیوردی [۲]. سریانی راپورلرینه اعتبار جائز ایسه، پطریق تیموتەئوس، خریستیانلق لهنه امالەیه موفق اولدیغی تورك خاقانی ایله دیکر حکمدارلردن نامەلر آلیوردی[۳].

اورته آسیاده خریستیانلغك حرثی اهمیتی حقنده بر فکر حاصل ایدەبیلمك ایچین، سریانی کلیسانسك اساس خطلرینی تعقیب ایتمکلکمز لازم کلیر .

میلاددن صوکرا بشنجی عصر نهایتنه دوغری، ساسانیلر نسطوریلری حمایه ایدرك نسطوریلکك خرستیان عجملر آراسنده انتشارینه قوهٔ مسلحه ایله خادم اولمشلردر . نسطوریلکك عجمستانده حاکمیتی، یعقوبیلرك بیزانسده کی حاکمیتلری ایله عین زمانده نهایت بولدی . قیصر برنجی ژوستن (٥١٨ دن ٥٢٧ یه قدر) خالکدوان رهبان مجلسنك مقرراتی موقع مرعیته وضع ایدرك، یعقوبیلری تبعیدایتدی . اوزماندنبری عجم حکمدارلری

[1] Yule, Cathy and the way thither; being a collection of mediaeval notices of China. London, 1866. vol. I. Preliminary Essay, p. xc — xcI .

[۲] اصفانی ، بیبلیوتەك اوریانتال ، ج ۳ و ۲ ، ص ٤٧٨ و متعاقب . ـ (هیرت ، چین وشرق روما، منبعلر آراسنده بالخاصه « سی ـ نغان ـ فو » کتابەسی مهمدر . باقکز : yule، مارقوپولو، Pan.hier, De l'authenticité. de l'Inscription Nestorienne. ـ ج ۲ ، ص ۲۲ و متعاقب 1857, , L'ins cription syro-chinoise de Si-Ngon-fou. 1858]

[۳] عین اثر، ص ٤٨٢ .

اونلری تعقیب ایتمك احتیاجی حس ایتمدیلر . مختلف احوال و عوامل تأثیری آلتنده اوله‌رق ، تفوق کاه نسطوریلر کاه یعقوبیلر طرفنده قالدی . داخلی آسیاده یعقوبیلرك پسقپوسلری آنجق سجستان و هرات پسقپوسلرینی تعیین ایدن [١] پطریق ماروتاس Maruthas زماندنبری میدانه چیقمشلردر . اورتودوقسلغك صوك ایزلری ایرانده‌ایکنجی خسرو (٥٩٠ - ٦٢٨) زمانینده [٢] غائب اولدی ؛ آنجق عرب فتوحاتندن صوکرا اورتودوقسلر (ملکیت‌لر Melkit) یکیدن ایران و اورته آسیایه آقین ایتمکه باشلادیلر . البیرونی زمانینده « مرو » ده [٣] بر اورتودوقس متروپولیده تصادف ایدیورز . کلیسایه منسوب مختلف فرقه‌لر آراسنده‌کی مجادلات، عرب حاکمیتی زمانده قدر دوام ایتدی . عربلر اکثریا نسطوریلر طرفنی‌التزام‌ایدیورلردی. نسطوری‌پطریق اوچنجی «سابارژه‌زو» Sabarješu (١٠٦٢ - ١٠٧٢) زمانینده خلیفه طرفندن اصدار ایدیلن امرنامه‌ده، یعقوبی و ملکیت پسقپوسلرینك نسطوری قتولیقوسنه مربوط اولدیغی و اونك امرلرینی ایفا ایله مکلف طوتولدیغی بیلدیریلیوردی[٤]. فقط اوزمانلر نسطوریلك‌حکومت‌طرفندن دیکر خرستیانلردن داها زیاده جدی واهتمامکار بر قونتروله تابع طوتولیوردی . ٩٨٧ سنه‌سندنبری قتولیقوس، خلیفه طرفندن - حتی پسقپوسلرك آرزولری خلافنه اوله‌رق - تعیین و حمایه ایدلدی [٦] . آنجق ١١٤٢ سنه‌سنده قتولیقوس اوچنجی ابد - یسوع Ebed jesu ایله مافریان دیونیسیوس Maphrian Dionysius آره‌سنده ائتلاف حاصل اولدیکه، بو صورتله، نسطوریلر ایله یعقوبیلر آراسنده‌کی مجادلات نهایته ایرمش اولدی . ایشته او زماندنبری، هر ایکی کلیسا رؤساسی آراسنده یکدیکرلرینه قارشو تصدیقکارانه و جمیله‌کارانه معاملاتده بولنلمقده‌در . کذلك موغوللر زمانینده‌ده نسطوریلر، قاتولیکلر مواجهه‌سنده،دیکر خرستیان جماعتلرینه قارشی تسامح ایله کسب تمایز ایدرلر [٧] .

[١] Barhebraeus, chron. eccles. III, 126 f.
[٢] Barhebraeus I, c. 1, 266—268
[٣] البیرونی ، قرونولوژی ، زاخاو طبعی، ص ٢٨٩ = زاخاو ترجمه‌سی، ص ٢٨٣
[٤] اصفانی، بیبلیوتهك اوریانتال، ج ٢ و ٣
[٥] Barhebraeus. قرونولوژی ئه‌قله‌سیاستیك، ج ٣ ، ص ٢٥٦
[٦] عینی اثر ، ج ٣ ، ص ٣٣٢
[٧] موشه‌میوس، هیستوریا تارتارورم ئه‌قله‌سیاستیقا. هلمشتاد ١٧٤١، ذیل ١٢، ص ٤٨ . دومینیکن اندره آسی دولونجیومه‌للو (I. c. ص ٥١ f) طرفندن لاتینجه‌یه مترجم - پسقپوس

سریانی مدنیتنك اساس عاملرینك ایرانی المنشاء اولدیغی حقنده‌کی حقیقته شیمدی‌یه‌

اودوفون توسکولومك ـ دردنجی اینوسانه یازیلان راپورده مندرج اولوب فرانسه‌ده مقدس لوئی‌یه خطاباً کوندریلان موغول خانلرندن بریسنك مکتوبنده شو عباره موجوددر :

Venimus cum potestate et mandato, ut omnes Christiani sint liberi a servitute et tributo, et angaria, et paedagogiis et consimilibus, et sint in honore et reverentia. et nullus tangat possessiones eorum ..... Ita praecepit, quod in lege Dei non sit differentia inter Latinum, et Graecum et Armenicum. Nestorinum, Jacobinum, et Omnes, qui adorant crucem. Omnes enim sunt unum apud nos.»

نسطوریلرك فرانسیسکن راهبی « روبروق » ایله اولان مناسباتی شایان قیددر . بوذاتك، جغرافیا انستیتوسی طرفندن ۱۸۳۹ سنه‌سنده پارسده منتشر recueil de voyages et de mémoires : آدلی کلیاتده‌کی سیاحتنامه‌سنه باقکز [ج ٤ ، ص ٣٣٧] :

Nestorini occurerunt processionaliter nobis: p. 339 : Magna multitudo christianorum hungarorum, alanorum, ruthenorum, georgianorum, hermenorum, qui omnes non viderunt sacramentum ex quo fuerunt capti, quia ipsi Nestorini nolebant eos admittere ad ecclesiam suam nisi rebaptizarentur ab eis. Nobis nullam mentionem fecerunt super hoc: immo confitelantur quod Eclesia Romana esset caput omnium ecclesiarum, et quod ipsi deberent recipere patriarcham a papa, si vie essent aperte

نسطوری سفیرلری وبالذات موغول خانی « کویوك »ك (١٢٤٦ـ١٢٤٨ تاریخنه قدر) بالخاصه خرستیانلره (بلاتفریق مذهب) ابراز ایتمش اولدقلری التفات وتوجه دولایسیله مختلف ملتلرك روحانیلری موغول سرایته جلب ایدلمشلردی. دوسسون، موغول تاریخی، ج ٢ ، ص ٢٣٥ ؛ «موغول استیلاسی زمانده تورکستان» آدلی اثرمده جوینی‌نك فارسی متنی محتویاتنه باقکز برنجی قسم ، متن ، ص ١١١). بوتون بونلر یوهان‌ده مونته قوروینونك نسطوریلر علیهنه اولان اتهاماتنی قطعیاً رد وجرح ایدیور :

Nestoriani quidam Christianitatis titulum praeferentis, sed a Christiana religione plurimum deviantes, tantum invaluerunt in partibus istis , quod non permittant quempiam Christianum alterius ritus habere, quantumlibet parvum oratorium nec aliam quam Nestorianam publicare doctrinam» (Moshemius, l.c. app. XXXXIIII P. 114. f.)

« بویوك خان کتابنك » قتولیك مؤلفی ، نسطوریلرك « مونته‌قوروینو » حقنده حس ایتدکلری حدت ونفرتی ایضاحاً بونك روما کلیساسی ایله برلشمك اوزره نسطوریلری اقناعه غیرت ایتدیکنی وعکس تقدیرده سعا به ونجاته نائل اولهمیه جقلرینی سویله‌دیکنی ذکر ایدیور (یکی ژورنال آزیاتیك، ج ٦ ، پارس ١٨٣٠ ، ص ٦٩) .

قدر پك آز اهمیت ویرلمشدر . بو کیفیت قسماً اسم خاصلر ایله قابل اثبات اولدیغی کبی، قسماً ده دوغریدن دوغریه سریانی مورخلر طرفندن تأیید ایدلمکدهدر : قتولیقوسلر آراسنده شو عجم اسملرینه تصادف ایدلمکدهدر : پاپاس Pâpas، شاه دوست ، مانهس یاخود ماغنهس ، مارابخت Màrabocht ، بابوائوس Babuaeus ـ کهاورتودوقسلغك باشلیجه مدافعیدر ـ وبرنجی آبا Aba کهساسانیلرزمانندهکی قتولیقوسلرك الك مهمیدر. بوصوك ایکی ذات، خرستیانلغك قبولنه قدر ، «موبد» ایدیلر؛ بوندن ماعدا « فرهاد » ویا افراآت Aphraates دردنجی عصرك الك مهم سریانی محررلرندندر . بوندن صوکرا «نارسس Narses» نزیب Nisibis مکتبنك مؤسسیدر. کتب مقدسهنك مترجمی وسریانی ـ یعنی مذهبنك باشلیجه مؤسسی «فیلوقسهنوس» ونهایت فیلسوف پاولوس[١]. (التنجی عصر) نسطوری خرشنك باشلیجه مرکزلری «نزیب» Nisibis ، « کند» شاپور [٢] و « مرو » در . ایلك ذکر ایدیلن محلده الهیات مکتبی واردرکه، مؤسسی، اولجه کوردیکمز کبی برعجم اسمنی طاشیمقدهدر. «کندشاپور» طب مکتبی عرب طبنك انکشافنده پك بویوك براهمیت قازانمشدر؛ طبرینك ده بیلدیردیکی کبی نسطوریلر بونی ده شرقه مدیوندرلر. ایکنجی شاپور زمانندہ (٢٧٩ ـ ٣٠٩) مشهور بر هند طبیبی «سوس» ه کلدی ؛ اهالی بودوقتورك صنعتی اوکرهندیکندن ایرانده الك حاذق طبیبلر ظهور ایتدی [٣]؛ «مرو»ك ایسه ساسانیلر زمانندہ الك مهم حرث مرکزلرندن بری اولدیغی معلومدر[٤].

سریانی حرثی عرب زمانندهده دوام ایتدی . تئولوغلردن ماعدا بوراده فیلسوفلر ، دوقتورلر ، حقوقشناسلر، مورخلر ونحوجیلر موجوددی. معلوم اولدیغی اوزره نسطوری طبیبلر بویوك عرب طبیعیاتجلری ایله فیلسوفلرینك خواجهلری اولدقلری کبی، عربلر یونان ادبیاتی ایله استیناسلرینی ده سریانی ترجمهلرینه مدیوندرلر. حتی خلیفهنك نسطوری طبیبلری

[١] بوتون بو ایضاحات « بارهبروس » ك « قرونولوژی ئهقله سیاست» ندن آلنمشدر .

[٢] [سوسانك شرقنده کائن اولان سوزیانا (خوزستان) شهرمهمنك سایسانی اسمی سریانیجه B'th l.âpâth ـ که نسطوری سوزیانا مترهپولیتینك مقری اولهرق ذکر ایدیلیور ـ ایله عینیدر. عرب منبعلری «کند شاپور» دیورلر Procop, Bell, Goth.4.10 . شهرك تاریخی حقنده نولدهکه یه باقك، طبری ص٤١. هوفمان، عجم خریستیان شهیدلری حقنده. سریانی دوسیهدن خلاصه ،ص٤١ ؛ بوشهرك وضعیتی حقنده: راولنسون، لوندره جغرافیا جمعیتی مجموعهسی ، ٩ ، ٧٢ ؛ لایارد، عین اثر، سنه ١٦، ٦٤]. .

[٣] ساسانیلر دورنده عجم وعرب تاریخی ، تئودورنولدهکه طرفندن مترجم طبری تاریخی ،ص٦٧.

[٤] اصطخری ، عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ، ج ١ ، ص ٢٦٢

بر درجه‌یه قدر سیاسی نفوذه‌ده مالکدیلر . بونك نتیجه‌سی اوله‌رق خلیفه‌لر بعض مادون مأموریتلری خرستیانلره‌ده تودیع ایتدیلر . کلیسانك وضعیت اخلاقیه‌سی پك موجب أسف بر حاله‌ده ایدی. قبا اخلاقسزلقلر وعادی احتراصات، یوکسك مراتبی اشغال ایدنلر آراسنده بیله ، اظهاری مباح حرکاتدن معدوددی .

بوراده، اورته آسیا خرستیانلغی ایچون پك بویوك براهمیتی حائز بولنمش اولان نسطوری ریاضتجیلکنه بر قاچ کله ایله نقل کلام ایتمك لازمدر .

بشنجی عصرده نسطوری کلیساسنده ریاضتجیلکه قارشی برحرکت باشلادی که، بوحرکتك مشوقی « بارسوماس » Barsumas ایدی . ٤٨٥ سنه‌سنده اصدار ایدیلن رهبان مجلسی قرارلرینه نظراً، پاپاسلر نفسلرینه حاکم اوله‌مدقلری تقدیرده ازدواج ایتمك حقنی حائز اوله‌جقلردی. ٤٩٩ سنه‌سی مجلس روحانیسنده پطریقلر ایله پسقپوسلرك بر دفعه‌یه مخصوص اولمق اوزره ازدواج ایده‌بیله‌جکلری تقرر ایتدی ؛ بوکا مقابل علی العاده پاپاسلره ایسه ایکی دفعه‌یه قدر ازدواجه مساعده ایدلدی . بو صوکنجی حق بالاخره یالکز جسمانی راهبلر ایچین محفوظ قالدی . بوکا مقابل داها آلتنجی عصرده یوکسك رتبه‌لی روحانیلره متوجه اولمق اوزره ازدواج علیهنه برعکس العمل باشلادی. ٥٤٥ تاریخنده انعقاد ایدن سینود مجلسنده پطریق برنجی آبا زمانینده (٥١٧ الی ٥٥٢) متأهل ذواتك پسقپوسلغه ویا پطریقلکه انتخابی منع ایدلدی. عینی عصرك باشلانغنده فلسطینده بولنان فلسطین راهبی ابراهام مصره کوندرلدی. مملکته عودت ایتدکدن صوکرا ابراهام مصر طرزینی نمونه اتخاذ ایدرك مناسترلره داها جدی قواعد وضع و ادخال ایتدی و بوندن دولایی « پاپاسلرك پدری » عنوانی آلدی؛ قوزماس ئەندیقو پلوستەس Kosmas Indicopleustes مرکزی آسیاده‌کی مهاجرلردن بحث ایتمکده‌در [٢] .

بالاخره نسطوریلرده ریاضتجیلك قوتله انکشاف ایتمش‌در . « شهرستانی » ده [٣]

[١] بیبلیوتەك اوریانتال ، جلد ٣، قسم ٢، ص ٨٧٢ ـ ٨٧٣

[٢] عینی اثر ، ص ٩٢ : "Itemque apud Bactros, Hunnos, reliquos Indos, Persarmenos, Medos, Elamitas, atque in tota Persidis regione Ecc esiae infinitae sunt. Episcopi item, Christianique populi magno numero, Martyres multi, Monachi et Hesychastae. »

عینی فقره، ص ٨٧٢

[٣] دینی جماعتلر .... الخ، ص ٢٦٧

تصادف ایتدیکمز فقره‌یه نظراً نسطوریلرده خصوصی بر عابد صنفی موجوددر . بوصنف تام ومصفی بر روحه مالك اولمق صورتیله سماواته یوکسلمك و جمال الهی ایله دلسیر اولمق وبالعموم اسرار وخفایایه انفاذ نظر ایتمك امیدینی بسلرلر؛ وبوامیدله بالعموم شهوانی ونفسانی حظلردن اجتناب اوزره بولنورلر .

٣

دوقوزنجی عصرده ایراندن کلن مسلمان سلاله‌لری میدانه چیقیورلر . خراسان ایله ماوراءالنهر و قسماً ده غربی ایرانده اجرای حکومت ایدن « سامانی » سلاله‌سی [٨٧٩ ـ ٩٩٩] اعظمی اهمیتی حائزدر. بونلر، حاکمیتلرینك طرزنده ساسانی حکمدارلرینی نمونه اتخاذ ایتمشلردر . لسان رسمی، رسمی وثیقه‌لرده‌ده عجمجه ایدی . [١] بونکله برابر اسلامیت حاکم دین اله‌رق قالدی. معهذا، ثنائی الاساس مذهبلر دائماً ذی نفوذ طرفدارلره مالك اوله‌رق دوام ایتدی. مملکت خلقی آراسنده موجود «زندیق»لر حقنده یوقاریده معلومات ویرمشدك. ساسانیلرك سقوطی اوزرینه مانیخه ئیستلر قسماً غربی آسیایه توجه ایتدیلر؛ بونلرخلیفه «مقتدر» زمانند[٩٠٨ ـ ٩٣٢] یکیدن شرقه‌دوغری اوزاقلاشمغه اجبار ایدلدیلر. وبودفعه سامانیلر طرفندن عینی تعقیبات و تضییقاته معروض براقلدیلر. نهایت، « تغزغز » لرك [٢] خاقانی طرفندن کندیلرینه قارشی کوستریلن حمایه سایه‌سنده، بوتعقیباتدن قورتوله بیلدیلر. بوزماندن اعتباراً مانیخه ئیستلرك رئیسلری « سمرقند » ده اقامت ایدرلردی [٣].

سامانیلرك حوزهٔ اداره‌سنده کی مملکتلرده خرستیانلق حقنده بعض معلوماته مالکز . سمرقنده‌کی خرستیانلر حقنده باالخاصه «ابن حوقل» [٤] ك ویردیکی معلومات اك مهمیدر.

[١] مقدسی، عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ج٣، ص٣٣٥، سطر ١٢ـ١٣؛ حمدالله مستوفیٔ قزوینی «تاریخ کزیده » ده دیورکه : احمد بن اسماعیل(XI، ٩٠٧ـ٩١٤) ضوفی اولدیغی ایچین رسمی وثیقه‌لرك بعدما عجمجه یرینه عرب لسانیله تحریرینی امر ایتمشدر . نرشخی ، شه‌فر طبعی ، ص ١٥١؛ شه‌فر طبعنده، تاریخ کزیده‌دن اقتباس ایدیلن سامانیلر حقنده‌کی مبحث علاوه اوله‌رق موجوددر .

[٢] « تغزغز »لر حقنده ایلریده ایضاحات واردر.

[٣] فلوغه‌ل ، مانی ، ص ١٠٥ ـ ١٠٦

[٤] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ، ج ٢ ، ص ٣٧٢

سمرقند جوارنده کائن « ساودار» [۱] طاغی شهرك جنوبنده طبیعتك قیاضلغی وهوانسنك صاف و جیدلکی ایله بالخاصه کسب اشتهار ایدر ؛ « صغد » ك بویوك بر قسمی بوحوالیدن کورونور . طاغ، تارلالر ومیوه باغچه‌لری ایله مستور اولوب صنعی صورتده اروا ایدلمکده‌در. خریستیان مستملکه‌سی ایله مناسبتی حجره‌لری و جماعتلرینك اجتماعکاهلری بوراده‌در . « ابن حوقل » بوراده عراقلی بر قاچ خریستیانه تصادف ایتمش‌در. بو خریستیانلر اقلیمك فوق‌العاده‌لکی و طبیعتك بوللغی دولایسیله بو حوالیه کلمشلردی . بو مستملکه‌نك اسمی یازمه‌لرده مختلف شکللرده کوسترلمشدر (زرد کرد، ورکرد ، و زکرد). بوندن باشقه « ابن حوقل » [۲] و « یاقوت » [۳] طاشکند حوالیسی حدودنده (قریةالنصاری ، قریةالنصاری) اسمنده بر خرستیان مستملکه‌سی ذکر ایدیورلر . کذا بو اسمده مختلف شکللرده کوسترلمشدر [باقکز نوطه ۱ و ۲]. نهایت « اصطخری » [٤] ، هراتده بر خریستیان کلیساسندن بحث ایدیور . « مرو » متروپولیدلکنك نه درجه مهم اولدیغی ، « البیرونی » نك خراسان متروپولیدینی بر چوق دفعه‌لر « قتولیغوس » تسمیه ایتمسندن انکلاشیلمقده‌در . بونکله برابر خریستیانلرك عددی چوق دکلدی . « مقدیسی » [٥] نك ویردیکی معلوماته نظراً، سامانیلرك اجرای حاکمیت ایتدکلری ساحه‌ده پك چوق موسوی و پك آز خریستیان اقامت ایدیوردی.

سامانیلر پك نادر اوله‌رق تورکلرك مملکتلرینه سفر اجرا ایدرلر ، اکثریا کندی مملکتلرینك مدافعه‌سی ایله اکتفا ایدرلردی [٦]. یالکز بر قاچ همحدود شهری اشغال

[۱] زر افشان منطقه‌سنك جنوب حدودینی تشکیل ایدن سلسله بویله تسمیه اولنوردی ؛ مؤخر زمانلرده (اون ایکنجی عصردن اعتبارا) سمرقندك جنوبندن بوسلسله‌یه قدر اولان بوتون حوالیه بواسم ویرلدی. بارون روزه‌نك شرفنه نشر ایدیلن نسخهٔ فوق‌العاده‌ده‌کی مقاله‌مه باقکز : المظفریه، ص ۱۵ ، « حافظ ابرو »دن خلاصه ؛ Mémoires of Baber, transl. by Erskine, P 48 (بوراده شاودار یرینه ساودار یازلمشدر) .

[۲] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ص ۳۸٤ ، س ۱۲ : و نیکرد، (ویکرد، ویکرد، ودکر، ودیکر، ددکرم)

[۳] ووستنفلد طبعی، ج ۳ ، ص ۲۳٤ ، س ۸ : تنکرة

[٤] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ۱ ، ص ۲٦٥

[٥] عین اثر، ج ۳ ، ص ۳۲۳

[٦] عین اثر، ج ٦ ، ص ۲۰٤ (قدامه)

ایتمشلردر . نوح بن اسد (خلیفه معتصم زمانینده: ۸۳۳ ـ ۸۴۲) وقتیله عربلر طرفندن فتح ایدیلوب بالاخره تکرار غایب ایدیلن [۱] «اسفیجاب» [۲] جوارینی تورکلردن آلدی. (ه ۲۸۰ م ۸۹۳/۹۴) تاریخنده «اسماعیل بن احمد» «تالاس» [۳] شهرینی ، اونجی عصرده ایسه سامانیلر «فرغانه» حدودنده [٤] بولونان « هفتده» موقعنی تورکلردن آلدیلر.

مسلمان ملتلرك شرقی آسیا اقوامی ایله تجاری مناسبتلری، اوزمانلر پك زیاده انکشاف ایتمشدی . سمرقندك شرق قپوسی « چین قپوسی » [٤] تسمیه اولونیوردی . چینه کیدن اوچ تورك جنسنك یعنی «غز ، قارلوق ، تغزغز » [٦] لرك حاکم اولدقلری منطقه‌لردن کچیوردی . ایلك قبیله یعنی «غز»لر بحر خزر جوارندن اسفیجاب سنجاغنه « چکنت اطرافنده » قدر اولان یرلرده ساکن ایدیلر ؛ ایکنجی قبیله یعنی « قارلوق »لر فرغانه‌ده‌کی عرب اراضیسندن شرقه دوغرو اوتوز کونده سیاحت ایدیله بیلن حوالیده ساکندیلر ؛ اوچنجی قبیله یعنی «تغزغز»لر ایسه چینه قدر اولان متباقی ساحه‌یی [۷] اشغال ایدیورلردی.

[۱] بلا ذری ، دوهویه طبعی ، ص ٤۲۲

[۲] الیوم چیمکنت شهری جوارنده سایرام کویی

[۳] نرشخی ، شه‌فر طبعی ، ص ۸٤

[٤] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ، ج ۲ ، ص ۳۹٦ (ابن حوقل)

[٥] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ۲ ، ص ۳٦٥

[٦] بوقبیله اسمی (عربجه‌سی تغزغز) اولا تغزغز Taghazghaz اوله‌رق اوقونمش‌در ؛ غریغوریه‌ف «تغزغر ـ دوقوز اویغور» شکلنده اوقونمسی تکلیف ایتدی‌که، برچوق عالملرایله برابر «دوهویه» (عرب جغرافیاجیلری کلیاتنك ٦ نجی جلدنده) طرفندن‌ده قبول ایدلمشدر. عینی کلیاتك یدنجی جلدینك مقدمه‌سنده. (ص VIII) بوقبیله عنوانك «تغزغر» اولیوب «تغزغز» اوقونمسی حقنده‌کی « نولده‌که »نك مطالعه‌سی موجوددر . نولده‌که دوقوزنجی عصره عائد بر پهلوی متنله استناد ایتمکده‌در [۸۸۱ تاریخنده یاشایان عجم باش راهبی منوچهرك برمکتوبی (وه‌ست، پهلوی متنی ، ج ۲ = The Sacred Books of the East, ed. M. Müller, vol. XVIII, p. 329 مولر طرفندن طبع ایدیلن «شرقك مقدس کتابی ج ۱۸ ، ص ۳۲۹) که بازند یازیسی ایله غایت واضح اوله‌رق « تغزغز » شکلنده یازلمشدر . عربلرك تغزغزلره ویاغزلره عائد هرهانکی برقبیله ایله علاقه‌دار اولوب اولمادیغنی کوسترمه‌جك هیچ برمعلومات، بو ذکر اولنان متنده موجود دکلدر. مع‌مافیه، اورخون کتابه‌لرنده دوغوزاوغوزلر تعبیرینك استعمالی، «نولده‌که»نك نقطهٔ نظرینی تأیید ایتمکده‌در]. باقکز: بارتولد ، اسکی تورك کتابه‌لرینك تاریخی اهمیتی ، ص ۸ ؛ عین مؤلفك: اسکی تورك کتابه‌لری وعرب منبعلری، ص ۲۸

[۷] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ۲ ، ص ۱۱ ـ ۱٤

بالطبع بوراده دیکر کوچبه قبیله‌لرده سا کنديلر؛ فقط بونلر اهمیتلری اعتباریله بو ذکر ایدیلن قبیله‌لردن پك چوق کریده بولنیورلردی .

غربی تورکستاندن شرقی تورکستانه کیدن یولك مفصل تعریفی «ابن خرداذبه» و «قدامه»[۱] ده موجوددر . عرب خطنك خصوصیتی دولایسیله شهر اسملرینك قراءتی بویوك مشکلات ارائه ایدر . «دوهویه»نك قراءتی وجهله بویولی تعریف ایدهلم :

طراز شهرندن « آشاغی نوشاجان » .		۳	فرسخ
بورادن کصری‌باس	Kasra-bâs	۲	»
« کول ـ شوب	Kul-Sub	٤	»
« جل ـ شوب	Gul-Sub	٤	»
« کولان	Kulân	٤	»
« برکی (میرکی)	Briki (Mirki)	٤	»
« اسبره	Asbara	٤	»
« نوزکت	Nûzket	۸	»
« خرانجوان	Charangawân	٤	»
« جول	Gul	٤	»
« سارغ	Sârig	۷	»
« « بلدهٔ خاقان الترکی » یه قدر		٤	»
« کرمراوه [۲] قدر		۲	»
« نواکت	Newaket	۲	»
« بنجیکت	Bangiket	۱	»
« سویاب	Sujâb	۲	»

بو جاده‌نك همان شمالنده قوملی ستپ باشلارزدی ؛ جنوبده الکساندر داغ سلسله‌سی اوزانیردی . « کصری‌باس » ده قارلوقلرك قیشقرارکاهی وارزدی ؛ بوندن پك آز مسافه‌ده

[۱] «قدامه»ده بوشهر مذکور دکلدر . «کول ـ شوب»دن کولان Kulân . قدر مسافه، فرسخ اولهرق تعیین ایدلمشدر .

[۲] بواسمك ناصل اوقونه‌جغی بیلنمیور .

«قالاچ»لرك قیشلاقلری بولنوردی. یولك طاغ جهتنده «كصری باش»ایله «كول ـ شوب» راسنده بر داغ وارديكه، اوزرنده یونجه، سبزه و میوه مبذولا نشو ونما بولوردی. «نواكت» قدر اهمیتلی نقطه‌لر «كولان» ایله «میركی» ایدی. «نواكت» بویوك برشهر ایدی، اورادن دوغری بر یول یوقاری توشاجانه كیدردی. «سویاب» شهری ایكی یه انقسام ایتمشدی: «كبال ـ Kobâl» ده و «ساجور كبال ـ Sâgur-Kobal» ده.

بوسیاحت خطی «توماشه‌ك»[۱] «دوهو»یه حقنده كی تنقیدنامه‌سنده: (De Munr van ـ Gog en Magog) مناقشه ایدرك، یوقاریده ذكر ایدیلن چین‌یوللریله برابر «تانغ سلاله‌سی تاریخی» (تانغ ـ سو) دن اقتباس ایتمش‌در. مومی‌الیه، بوصورتله، شهرلرك عنعنوی اسملرینی تعیین ایتمكه چالیشمش وبروجه آتی نتایجی استحصال ایتمش‌در:

۱) طراز: اولیاآتا Aûlié-atâ نك بش فرسنك جنوبنده كائن اولان «تالاس» در. (عربلرك زماننده بوراسی شیلجی šilgi اوله‌رق كوستریلیور)[۲].

۳) «كصری باش» شهنامه‌ده ایكی دفعه ذكر ایدیلن تورك قلعه‌سی «قاجار باشی» اولاجق؛ «اولیاآتا» موقعنده اولماسی اغلبدر [۳].

۲) كوكن ـ Asbara بوكونكی «تارتی» موقعیدر؛ چینلیلرده «كیولن» kiu-lên (اسبره asbara) اون ۷۰ لی غربده، «تالوسسه» دن [٤] ۱٤۰ لی شرقده.

٤) شبره (چینجه: O-ssï-po-lai) بوكون «چلداور» ك بولندیغی شبره دره‌سنده. شرف‌الدینه نظراً تیمور، ۱٤۰٦ تاریخنده «كولن» داغنك شرقنده كائن اولان شبره قلعه‌سنی یكیدن انشا ایتدیرمشدر.

۵) «نوزكت» Nuzket ـ مقدسی‌ده «نزكت» Nûsket ـ چینجه تونغ ـ كیه‌ن طرز تحریرینه نظراً «تومكت» ـ Tum-ket اوقوملیدر؛ آقصو كنارنده‌در. احتمال‌كه بوكونكی «آق‌صو» در.

[۱] WZKM، ج ۳، ص ۱۰۳ ـ ۱۰۸

[۲] عرب منبعلری واضحاً كوستریورکه داغلرده كائن «شیلجی» شهری «طراز» تجارت شهرندن قطعیاً آیریدر؛ بالخاصه باقكز: عرب جغرافیاجیلری كلیاتی، ج ۳، ص ۲۷۵ ـ ۲۸٤. «طراز» ك، بوكونكی «اولیا آتا» نك بولندیغی موقعده كائن اولمسی محتملدر. بوتك حقنده و دیكر مرحله حقنده: شرق لسانلری سه‌مینه‌ری نشریاتندن «غربی آسیا تدقیقاتنه» باقكز، ج ۱، ص ۱٦۷ ده میرآلای «قالاور» ك وردیكی تفصیلاته باقكز.

[۳] «قالاور» ه كوره، اخیر طاش Achir-Tasch خرابه‌لرینك موقعنده‌در.

[٤] «توماشه‌ك» ده بوصورتله‌در: (چانغ ـ سو) ده یالكز ٦۰ در.

٦) جول : بوکونکی « پیشبك ـ Pispek » ه تصادف ایتمکده‌در . رشیدالدینه نظراً « جول » [١] شمالده «نایمان» ایله جنوبده « بوری ـ تیبت ـ Buri-Tibet » آراسنده‌در. « ادریسی » نك بحث ایتدیکی یول فرغانه‌ده « اخسیکت » Akhsî-ket دن باشلایه‌رق آلتی کونده یوکسك برکچیدی اولان الکساندر سلسله‌سنده‌کی قارا ـ قوله واورادن اوچ کونده چوله منتهی اولیور .

٧) « ســارغ » [تورکجه Sarigh ـ صاری] چینجه « میه ـ کوئه » یه اســتناداً « مارغ » اوقونه‌بیلیر .

٨) قارلوقلرك خاقانلك مقرینی « هیوئه‌ن ـ چانغ » « سوئی ـ یه ـ صوئی ـ Suï-ye ـ Suï » تســمیه ایدییورکه بالعموم قومشــو حکومتلرینك تاجرلرینك اجتماعکاهیدر[٢]. سوئی ـ یه ـ صوئی نهری « چو » نهریدر ؛ « طوقاق » جوارنده‌کی بوکونکی خرابه‌لر یونك موقعنی کوستریور . یوراده خرستیان تورکلره عائد متعدد مزارطاشلری بولنمقده‌در.

٩) سوئی ـ اب (توماشــه‌ك ، کباك یرینه کتاك یاخود کناك Konâk یاخود Katâk طرزنده قرائت ایدیور .) ایسیغ کولك غرب اتکنده آراملیدر [٣].

« بر شخان » ـ nušagan ایچون توماشه‌ك « برسخان» طرز قرائتنی ترجیح ایتمکده و « نارین ـ Naryn » [یعنی یوقاری سیحون] ك منبع ایرمقلرندن بریسنك اسمی ایله برلشدیرمکده‌در . جوارده بولنان داغ کچیدینك اسمی‌ده بویله‌در [٤].

چنیجه اسملرك عربجه ایله قارشیلاشدیرلمسی، اولکیلرك ـ بویوك بر قسمنك ـ یدنجی عصرك ایلك ربعنه‌قدر ارجاع ایدلمسنه‌مقابل صوکنجیلرك‌دوقوزنجی‌عصرك نهایتنه عائد ولمسی دولایسیله، کسب مشکلات ایتمکده‌در. ایکی بچق‌عصرلق زمان ظرفنده ایسه، شهر اسملری تبدل ایتدکدن ماعدا، کاروان یوللرینك استقامتلری بیله تحول ایده‌بیلیر .

[١] بو«جول» هرحالده عربلرك « چول » ی ایله علاقه‌دار دکلدر .

[٢] یوقاریده ذکر ایدیلن چین سیاحت یوللرینه باقکز. بوندن اکلاشلدیغنه کوره Sui - Yé ده‌کی شهر « سویاب » Suyab اولوب تورك خاقانلرینك مرکزی ایله عینی دکلدر .

[٣] مع مافیه « چو » قطعیاً ایسیغ کولدن چیقماز .

[٤] توماشه‌کك بونقطهٔ نظری شیمدی عجم محرری « کردیزی » (اون برنجی عصر) طرفندن بیان ایدیلن خلق اشتقاقی ایله تأیید اولنمقده‌در. علمی‌مقصد تحتنده اورته آسیاده وقوعبولان سیاحته عائد راپورمده مذکور عجمجه متنه باقکز : (رسمی) ١٨٩٧ ، ٨٩ : انرا بارس خان نام کردند یعنی امیر بارس .

چینلیلر « کولن » دن « تالاس » ه قدر اولان مسافه‌یی ۶۰ + لی، شبره (اسبره) یه قدر ۷۰لی تخمین ایدییورلر؛ عربلر ایسه ایلك مرحله‌یی ۱۷، ایکنجی مرحله‌یی ۸ فرسنك اوله‌رق بیان ایدییورلر. بوشرائط تحتنده چین املاسنه اعتماد ایتمك پك مشکلدر. شمدیلك الك امینی «دوهویه»نك طرز قرائتی‌در. بوقرائت، صورت قطعیه‌ده امین اولدیغی ایچون دکل، بلکه بوقرائتی قبول ایتمه‌مك ایچون کافی اسبابه مالك اولمادیغمز ایچین، الك موافق تلقی ایدلمکده‌در.

اسمنی بوکونه قادار محافظه ایدن [۱] « میرکی » یاخود « مرکه ـ Merke » نك موقعی تمامیله دوغرو اوله‌رق تلقی ایدیله‌بیلیر. کندی عین اسمده‌کی نهرك کنارنده کائن اولان « اسبره » موقعی ده معین اولوب بوکونکی «چلداور»در. [۲] «چلداور» دن «مرکه»یه قدر ۲۶ وه‌رست مسافه تخمین ایدلمکده‌در [۳]. «ابن خردادبه» ایله «قدامه»ده برفرسنك تقریباً ۶ «وه‌رست »ه (½ ۶ کیلومترو) مساوی کلیور. «نوزکت» موقعنده وضعیتنه نظراً «بیه‌لووودسق» (آق صونك روسجه اسمی اولوب «چالداور»دن ۵۰ ورست مسافه‌در) موقفیله توافق ایتمکده‌در، جوالك، بیه‌لووودسق استاسیونندن ۴۰ ورست مسافه‌سی اولان پیشپك‌دن بر از داها شرقده یعنی ۸ فرسنك داها آز مسافه‌ده اولدیغی ظن اولونمقده‌در [۴]. « ساریغ » ایچین، «طوقاق» جواری کوسترلمکده‌در؛ (طوقاق پیشپك‌دن ۵۸ ورست مسافه‌ده‌در) آلت ـ طوقاق جوارنده‌کی « بلدهٔ خاقان الترکی » (طوقاق‌دن ۱۷ ورست مسافه‌ده‌در)؛ نواکت، چیل اریق Dzi lAryk جوارنده‌در (آلت ـ طوقاق‌دن ½ ۲۶ ورست مسافه‌ده‌در)؛ بو صوکنجی شهر ایلروده کچه‌جکدر؛ ابن اثیرده بو شهر = ۱۱۹ ـ ۷۳۷ سنه‌سی

[۱] « مرکه » الکساندر سلسله‌سنك جنوبنده کائن در. (۴۳ درجه عرض شمالی) آندره، جیب آطلاسی، ۱۳۲/۱۳۱

[۲] شتیله‌ر، جب اطلاسی، نومرو ۵۹ ـ ۶۰ «مرقه»دن بر آز شرقده.

[۳] مسافه‌لر روس حکومتی مناقلاتنه عائد رسمی سالنامه‌دن آلنمشدر. سنت ـ پترسبورغ ۱۸۸۸؛ ۱۸۸۹؛ ۹۰؛ ۹۱، ذیللری ایله برابر.

[۴] بالاخره بالذات کوره‌رك قناعت حاصل ایتدیکمه کوره اورته قرنده تجارت یولی بوکونکی پوسته یولندن بر از داها جنوبده واقع ایدی. « پیشپك » دن براز جنوبده واقع اولوب خریستیان مزار طاشلرینك‌ده بولندیغی « الامه‌دین ـ alamedyn» کوینده‌کی خرابه‌لر اسکی « جول »ك وضعیتنی کوسترمکده‌در. اورتا آسیایه سیاحتم حقنده‌کی راپور آلمی ترمه باقکز: ص ۲۵، ۳۱.

تحتنده ذکر ایدلمکده‌در [١] . عرب جغرافیاجیلرینك ذکر ایتدکلری مسافه دوغری اولدیغی تقدیرده، « سـو ـیاب » ك [٢] ایسیغ کولدن پك زیاده غرب استقامتنده کائن اولمسی ایجاب ایدر . « چو » نهرینك یوقاری مجراسی ایله « برسخان » آره‌سنده‌کی مسافه اون‌بش کونلك برکاروان یولی ویااوچ کونلك پوسته‌سیاحتی ایچین تمامیله اهمیتدن عاریدر[٣].

«فرغانه»دن یوقاری برسخانه کیدن‌دیکر بریول واردر. «اوزکند» ـusgen(فرغانه‌ده)دن « عقبه ـAkaba » یه (داغ کچیدی) قدر مسافه بر کونده قطع ایدیلیر ؛ عقبه‌دن یوکسك برتپه‌ده کائن اولان « اطباش » شهرینه قدر اولان مسافه‌ده عین مقداردر . بوشهردن یوقاری برسخانه الی کونلك یول‌واردر. بوشهرلر آره‌سنده مرعالر ومنبعلر موجوددی، فقط برتك کوی یوقدر [٤] . « اطباش » شهری عین اسمده‌کی داغ سلسله‌سندن نبعان ایدن اطباش نهری اوزرنده کائن ایدی که، روس وچین ساحه‌سی آراسنده‌کی حدوددن اوزاق‌دکلدی. «اوزکند» ایله«اطباش» شهری آراسنده‌کی مسافه (٢٠٠ ورستدن فضله) ، بالخاصه اراضینك داغلق اولماسی دولاییسیله ایکی کونلك سیاحت مقدارندن فضله‌در . قدامه‌یه‌نظراً «اطباش»ك تیبت‌دن (یعنی تیبت اراضیسندن) «فرغانه» و«برسخان» [٥]دن‌عینی

[١] ج ٥ ، ص ١٤٨ . کذا طبریده (ج ٢ ، ص ١٥٩٣)
[٢] طبریده ، ج ٢ ، ص ١٤٤١ ١/٢ ٧٢ = ١٠٣ سنه‌سی وقایعنده
[٣] عرب جغرافیاجیلرینك افاده‌لری کرك توماشه‌ك طرفندن وکرکسه‌طرفندن یاکلش اکلاشیلمشدر. « یوقاری برسخان » ، « ایسیغ ـ کول » ك جنوب شرق ساحلنده ایدی . اورایه اك یقین یول (بوکونکی طوقماق‌دن براز شرقده) « چو » نهری بوینجه بوآم buam بوغازی آره‌سنده وکولك جنوب ساحلی بوینجه«نواکت»دن‌کچردی . دیکر بر یولده « نواکت » دن « سویاب » آره‌سندن‌شماله منتهی اولوردی . بو شهر چین منبعلرینه کوره « چو » نك جنوبنده بولونیوردی ؛ ٧٥٨ تاریخنده چینلیلر طرفندن تخریب ایدلش وکردیزینك بررهبرده‌ارائه ایتدیکی وجهله بونك شمالنده « قاستەق » Kastak کچیدینك دوغریدن دوغریه جنوبنده تکرار انشا ایدلمشدر . « سـویاب » دن یوقاری برسخانه اولان یول قاستەق کچیدی اوزرندن بوکونکی « ویەرنی Wjernij »،واورادن « چیلیق Tschilik » و « چان ـ طاش San-Tasch » اوزرینه اولان یولك عینیدر . کاروانلرك بو یولی ١٥ کونده قطع ایتدکلری حقنده‌کی معلومات بو صورتله تمامیله ایضاح ایدلمکده‌در . اورته آسیایه سیاحتم حقنده راپور آدلی اثره باقکز، ص ١٨ ، نوطه

[٤] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ؛ ج ٦ ، ص ٢٢ ، ١٦٠
[٥] عین‌اثر، ١٦٠ . ـ « اولت باش » دن« آرپا وادیسی» اراسندن و«یسی yassy » کچیدندن « اوزکند » ه واصل اولان یول تیمور تاریخنده ذکر ایدلمکده‌در . بتی دولاقرووا ، تیمور بك تاریخی، ج ١ ، ص ٢٥٥ ـ ٢٥٦ ؛ ظفرنامه، مولی محمدالحداد طرفندن طبع ایدلمشدر، قالکوته، ١٨٨٧، ج ١، ص ٢٥٦ ـ ٢٥٨ .

مسافه‌ده اولدیغنه باقیلیرسه، بوراده برخطانك وقوعی پك محتملدر . عربلرك اورته آسیا اقوامی ایله تجارت ایتدکلری باشلیجه ماده‌لردن بریسی تیبت‌دن ، هندستاندن ، چیندن ، تغزغزلردن، قیرغیزلردن وسائر محللردن سوق ایدیلن مسك ایدی . بونلرك اك مقبولی ایسه تیبت مسکی ایدی [۱]؛ قیرغیزلر اوزمانلرتغزغزلرك شمالنده ساکن ایدیلر ؛ بونلرك ساحه‌سی، ابن حوقله نظراً، تغزغزلرك [۲] ، کیماکلرك ، قارلوقلرك ، غزلرك مملکتلری ایله ودکز ایله همحدود ایدی .

تجارت یوللری اوزرنده عینی‌زمانده دینی پروپاغانداده اجرا ایدلدیکندن بویوللری اوزون اوزادیه تعیین ایتمك ضرورتنده ایدك. تورکلرك، مختلف ثنائی‌الاساس مذهبلرك و بالخاصه مانیخه‌ئیستلرك پروپاغانداسنه پك ایرکن معروض قالدقلرینی‌ده کوردك . اکر «مسعودی»یه اعتماد ایتمك لازم کلیرسه، اونجی‌عصرده « تغزغز» لر مانیخه‌ئیزمی قبول ایتمشلردر[۳]. فقط بو ، دیکر معلومات ایله توافق ایتمه‌یور. «ابن‌الفقیه» تورکلرك بویوك براکثریتنك زندیق اولدقلرینی سویلیور [٤] . «البیرونی» ایسه شرق تورکلرینك اکثریتنی، چینلیلری، تیبتلیلری وهندلیلرك برقسمنی مانیخه‌ئیست تلقی ایتمکده‌در [٥]. مسعودینك سوزلری شوصورتله اکلاشیلمالیدرکه، مانیخه‌ئیزم تام‌انکشافنی یالکز- تغزغزلره تابع اولان - ودیکر تورکلردن داها مدنی اولدیغی شبهه‌سز اولان شرقی تورکستانك مدنی اهالیسی ترکنده بولمشدر؛ کوچه‌لرایسه بالعکس یکی بردینی قبول ایتدکلری زمان دائما شامانی عادتلری ایله دینی نظریه‌لرینك اکثریسنی محافظه ایدرلردی. ذاتاً عرب سیاحی « تمیم بن بحرالمطوعی » [٦] نك سیاحتنامه‌سندن آکلاشیلدیغی وجهله، مانیخه‌ئیستلر یالکز تغزغزلرك مرکزنده اکثریتی تشکیل ایتمشلر ومملکتك دیکر قسملرنده ایسه زردشتیلکه سالك بولنمشلردر . بوکا باقیلیرسه، دینی پروپاغاندالرینك، قومی قرابتلری

[۱] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ۷، ص ۳٦٤ - ۳٦٦ (الیعقوبی)؛ ج ۲، ص ۳۳۷ (ابن حوقل)؛ احتمالکه الحر جیزی (ج ۷ ، ص۳٦٥) یرینه « الخرخیزی » اوقوملیدر .

[۲] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ۲ ، ص ۱٤ ، س ۱۷ - ۱۸

[۳] غ . فلوغه‌ل ، مانی ، ص ۳۸۷

[٤] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ٥ ، ص۳۷۹ ، سطر ۱۰

[٥] «زاحاو» طرفندن نشر ایدیلن قرونولوژی ، ص۲۰۹ ؛ «زاحاو» طرفندن ترجمه ایدیلن نسخه ، ص ۱۹۱ . بوراده التباس واردر ؛ بوایضاحات بودیلکه تعلق ایتمکده‌در .

[٦] یاقوت ، ج ۱، ص۸٤۰ - کذلك «قدامه» ده (عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ، ج ٦ ، متن، ص ۲٦۲ ؛ «دوهویه» ده یاکلیش ترجمه (ص ۲۰۳)

اولان دیکر ملتلر اوزرینه قطعیاً هیچ برتأثیر اجرا ایتمه‌مسی پك وارد دکلدر [۱].

شیمدی خرستیانلغه کلهلم :

قوولسون، سلچوقك «میکائیل» اسمنده بر اوغلی اولدیغنی و بونك «طغرل» بکك پدری بولندیغنی و . د . سمیرنوفه عطفاً بیان ایدییور. بوندن استنتاج ایدیله‌بیلیرکه ـ «سمیرنوف»ده عینی شیئی سویلیور ـ خریستیانلق، سلچوقیلری میدانه چیقاران «غز»لر آره‌سنده تعمم ایتمشدی ؛ چونکه مسلمانلر اصلا « میکائل » اسمنی طانیمازلر[۲]. «سمیرنوف»ك بونخمینی ، «قزوینی»نك، غزلرك آچیقدن آچیغه خریستیان اولدقلرینی سویلسیله [۳] کسب قوت ایدیور. «قزویی». کیاکلر مملکتنده برقایادن بحث ایدرك بوقایا ایچنده دیز چوکمش اولان بر آدامك آیاق و دیزلرینك ایزلری مشاهده ایدلدیکنی، و بوندن باشقه برچوجغك آیاق ایزلری وبر مرکبك طرناق ایزلری بولندیغنی بیان ایدیور . «غز»لر بوایزلری عیسی‌یه عطف ایدیورلر، [عجبامصردن فرار بونك افسانوی سببی می؟] واونی تقدیس وتجیل ایدییورلردی [٤]. کیاکلر قارلوقلرك شمالنده اسلاولرك اراضیسی ایله غز وقیرغیزلر [٤] آراسنده یاشارلردی؛ بوندن

[۱] چانغ (چانغ ـ سو) سلاله‌سی تاریخنده « هیاسنت » ك ترجمه‌سنه نظراً ج ۱ ، ص ٤۱٥ اویغور مانیخه‌ئیستلرینك (مونی) اولا ۸۰٦ تاریخنده‌چینه کلدکلری بیان ایدلمکده‌در. باقکز: پارکه‌ر، A t ousend years of the Tartars ، ص ۲۸۰ . عینی چانغ سلاله‌سی تاریخنه استناد ایدن ، « پاللاجی ـ Palladij » ایسه مانیخه‌ئیستلرك داها التنجی عصرده چینه کلدکلری و ۷٦۸ ده مرکز حکومت‌ایله شهرلرده اویغور (مونی)لری ایچون مناستر انشا ایدلمش‌اولدیغنی سویلیور. [Wostočnij sbornik t. 15].

[۲] مؤلف، عرب منبعندن کلن معلوماتك چین‌منبعلری ایله مقایسه‌سندن، صوك سنه‌لرده موجب مناقشه اولمقله برابر، مانیخه‌ئیستلرك اورته آسیا تاریخنده بویوك برروول اویناندقلری نتیجه‌سی چیقاریله‌جغی فکرنده‌در . باقکز : Dutreuil de Rhins, Mis-ion Scientifiq ue dans la I aute Asie II 1895-1890 ؛ «غرونار» ، تورکستان وتیبت پارس ۱۸۹۸، ص٦۹؛ چینلیلرك «مونی» اسمی‌ایله مسلمانلری‌اشارت ایتدکلری‌حقنده، شاوانك‌مفصل اولمقله‌برابر بنجه‌معقول‌اولمیان بیاناتنه‌باقیکز؛ رادلوف، (قوداتقو ـ بیلیك، مدخل ، ص٦۹) مانیلری خرستیان تلقی ایتمکده‌در . « قوولسون » ، سریانی نسطوریلری ، کتابهٔ سنك مزار ، ص ۱۰۷ . ـ یاقوتك لغتنده (ج ۱ ،ص ٥۲٤) « ابوسعید میکائیل بن‌حنیفه » اسمنده بر ذاتدن بحث ایدلمکده‌در . باقکز : تاج العروس ج ۸ ، ص ۹۱۹ آشاغیده باقیکز: مکل ، کل .

[٤] قوزموغرافیا ، ووستنفلد طبعی ، ج ۲ ، ص ۳۹٤

[٥] عینی اثر ، ج ۲ ، ص ۳۹٥

[٦] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ، ج ۲ ، ص ۱٤

ماعدا بونلرك مملكتلری جنوبده اسلام مملكتلری ایله تماس ایدیوردی [۱]. بونلرك مركزی « تالاس » (طراز) دن ۸۱۰ كونلك مسافه ده ایدی [۲].

« قزوینی » نك قوزموغرافیاسنك ۱۳ نجی عصرده یازلدیغی شبهه سزدر ؛ فقط بو اثر ـ دیكر عرب منتخباتلری كبی ـ برچوق « آناخرونیزم: تقویمی یا كلیشلقلر » ی احتوا ایتمكده در. بویا كلیشلردن بریسی، اولجه اسلامیتی برخیلی زمان اول قبول ایتمش اولان « غزلر » ك [۳] دینی حقنده ویریلان معلوماتدر . « قوولسون » ك قید ایتدیكنه كوره خریستیانلق شبهه سز ـ هیچ اولمازسه ـ قسماً نسطوریلر واسطه سیله شرق تورکلرینه كلمشدر [٤] . بوایضاحاتدن واضحاً اكلاشیلیورکه « قوولسون » بوراده ده باشقه باشقه مذاهبه صاحب اولان خریستیانلرك مداخلهسنی تخمین ایتمكده در . فی الحقیقه بیزانس میسیونرلری ، غرب قومشولری « خزرلر » اوزرینه ده مؤثر اولدیغی معلوم اولان « غز » لره قدر واصل اولا بیلمشلردی . بوندن ماعدا « غز » لرك كذلك غیر نسطوری خریستیانلرك بولندیغی « خوارزم » [٥] ایله قومشولغی نظر اعتباره آلمق لازم كلیر. مایسك دردنده « البیرونی » یه كوره ـ [٦] خوارزم خرستیانلری « كل بایرامی » نی تسعید ایدرلردی كه، بومراسمده تازه كلمركلیسایه كوتورولوردی؛ عنعنه یه كوره یوم مخصوصده اللهك والده سی ژان ـ باتیستك والده سنه برگل كتوررردی. هایتون Haithon زماننده [۷]

[۱] كذا ، ج ۳ ، ص ۲۷٤

[۲] كذا ، ج ٦ ، ص ۲۱ ، ۱٦۰

[۳] راوه رتی ، طبقات ناصری ص ۹٦۱ . غزلر (غزان) آراسنده خرستیانلرك (ترسا) ، بودیستلرك ودیكرلرینك بولندیغی حقنده كی معلومات « ابن خردادبه » ه اسناد ایدلمكده در . « ابن خردادبه » ك مطبوع متننده بوكا دائر هیچ برمعلومات یوقدر . (غزان) و (ترسا) كلهلرندن آكلاشیلدیغی وجهله، « راوه رتی » بر عجم ترجمه سندن استفاده ایتمش اولملیدر . « راوه رتی » طرفندن ذكر ایدیلن فقره « كردیزی » ده ده بولنمقده درکه [« اورته آسیایه سیاحتم حقنده راپور » آدلی اثرمه باقكز : ص ۹۱] « ابن خردادبه » دن ده استفاده ایتمش در. بوراده ذكر ایدیلن « غزلر » دكل « قفزغز » لردر .

[٤] نسطوری ـ نسطوری كتابه لری

[٥] عرب جغرافیاجیلری كلیاتی ، ج ۱ ، ص ۳۰۵

[٦] « زاخاو » ، قرونولوژی ، ص ۲۹٦ ؛ زاخاو ترجمه سی ، ص ۲۹۲

[۷] بو مورخ حقنده « یول » ك : Cathy and the way thither, vol. 1, prelim. essay p. Cxxx I Prelim. essay p. : آدلی اثری ایله « ختای » حقنده مهم بر مبحث احتوا ایدن CXCV f « هایتون » ك اثری « براندنبورغ » ده ۱٦۷۱ تاریخنده شوآتیده كی اسم آلتنده طبع ایدلمشدر: « Marci Pauli Veneti de regionibus orientalibus libri III. Accedit propter

(یعنی اون دردنجی عصرك بدایتنده) خوارزم‌خرستیانلری آنطاکیه‌پطریقلکنه تابع ایدیلر؛ بوندن شو نتیجه چیقاریلیرکه بونلر نسطوری اولیوب « ملکیت » ویا « یعقوبی » ایدیلر. « ابودلف » ه کوره غزلرك برمعبدی واردی، فقط درونده رسملری یوقدی [۱].

«چیکیل» قبیله‌سی آراسنده پك آز خریستیان بولوندیغنی [۲] « ابودلف » سویلیور. بومعلومات ، « غریغوریه‌ف » ك قید ایتدیکی کبی [۳]،ایکی درلو اکلاشیلهبیلیر ؛ یا بونلرك مملکتلرنده آز مقداردهٔ اجنبی خریستیانلرساکن ایدیلر؛ ویاخود بالذات « چیکیل » لرك کوچوك برقسمی خریستیانلغی قبول‌ایتمش بولونیورلردی؛هرایکی کیفیت یکدیکریله‌صیقی‌صیقی یه مناسبتداردر . غریغوریه‌ف « چیکیل » لرك آیری برقبیله اولدیغنده اشتباه ایدیور ؛ زیرا ـ سوزلرینه باقیلیرسه ـ «ابودلف»دن اولکی عرب‌محررلر بوقبیله‌دن‌هیچ بحث ایتمه‌دکلری کبی،مؤخر محررلرده یالکزابودلفده موجود معلوماتی ذکر وقید ایتمکله اکتفا ایدیورلر. بوندن‌ماعدا « عرب یازمه‌لرنده اسم خاصلرا کثریا اعظمی درجه‌ده تحریف ایدلمکده‌در » . فقط ابن اثیرده «چیکیل»لر « سلطان ملکشاه » ك اجیر خاصی اولهرق مذکوردر [٤].

cognationem materiae, Haithoni Armeni Historia orientalis quae de Tartaris inscribitur ; itemque Andreae Mulleri, Greiffenhagii, de Chataja disquisitio. Coloniae Brandenburgicae anno MDCLXXI

«In armis sunt ferocissimi, qui vocantur Soldini, et habent : هایتونك افاده‌سی propriam linguam, literas atque ritum graecorum, et modo graecorum conficiunt corpus Christi, et sunt obedientes patriarchae Antiocheno.

[١] یاقوت ، ج ٣ ، ٤٤٨ ، باقکز : « یول » Cathay and the way thither, vol. I, prelim essey p. CLXXXVIII.

بو صوکنجی کیفیت «غز»لرك یعقوبی اولدیغنه دلیلدر . یعقوبی مذهبنك بانیسی «فیلوقسه‌نوس» روح القدسك وعیسانك تصویرلری علیهنه قیام ایدرك بتون رسملری کلیسالردن اوزاقلاشدیردی . (نه‌آندر، خرستیان دین وکلیساسنك عمومی تاریخی ، اوچنجی طبع ، غوطه ، ١٨٥٦ ، ج ١ ، ص ٥٧٣) بوکون بیله هند یعقوبیلری تصاویری رد ایدرلر : Hunter, Imperial gazetteer of India vol. VI sec. edit. London 1886. p. 243.

[٢] یاقوت، ج ٣ ، ص ٤٤٦

[٣] اونجی عصرك عرب سیاحی «ابودلف» حقنده : سنت پترسبورغ ١٨٧٢ ، ص٢٧ ـ ٢٨ (روسجه)

[٤] chrronicon x. 114

«چیکیل شهری» ، عرب یازیسنك مساعده‌سی نسبتنده تورکجه اسم خاصلری اعظمی دوغریلقله نقل ایدن اونجی عصرك عرب جغرافیاجیلری طرفندن ذکر ایدلمامکده در . « مقدیسی»، « چیکیل » لری « طراز : تالاس » دن ½ میل مسافه‌ده اوله‌رق کوستریور [۱] .

« تالاس » ده دخی خریستیانلر واردی؛ امیراسماعیل ۲۸۰ (۸۹ ¾ ه) تاریخنده شهری ضبط ابتدیکی زمان، شهرده‌کی بویوك کلیسا جامعه قلب ایدلدی. تالاس امیری برچوق دهقان ایله برلکده اسلامیتی قبول ایتدی [۲]؛ «مرکه» شهرینك باشلیجه جامعی وقتیله کلیسا ایدی[۳].

شرقی تورکستانده خریستیانلغه کلنجه ، « بهی » ده خریستیان بولندیغنی « ابودلف » بیلدیریور [٤]؛ « یول »ك فکرنجه « بهی » آق‌صو ایله قوچا آراسنده‌در [٥] .

اسلامیت بر طرفدن سامانیلرك فتوحاتیله دیکر طرفدن تجاری تماسلرله انتشار ایتدی. سامانیلر «غز»لر ایله «قارلوق»لرك برقسمنی (تقریباً بیك عائله) کندی مملکتلرنده یرلشدیر-دیلر؛ بونلر، اسلامیتی قبول ایدرك، حدودی، تجاوزاته قارشو مدافعه ایتدیلر[٦]؛ بوتورکلرك، « مقدیسی » ده [۷] موضوع بحث ایدیلن مسلمان تورکمنلر اولمسی محتملدر . مسلمان تاجرلر شبهه‌سز دیکرلرندن داها فضله ایدی؛ بونلر ترجیحاً تجارتجه اك مهم اولان شهرلرده یاشارلردی . شیلجی شهرنده ـ توماشه‌کك [۸] افاده‌سنه نظراً « قرابوره » و یوقاری

[۱] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ، ج ۳ ، ص ۲۷٤ـ۲۲٥، (صیحه) کلمه‌سی حقنده عینی اثره باقکز ج ٤ ، ص ۲۸۳ (لغتجه) ؛ چکیل قبیله‌سنك بو اسمده‌کی شهرده دکل بلکه ایسیغ کول اطرافنده اقامت ایتدیکی اکلاشیلیور . بنم اولجه ذکر ایدیلن روسجه اثرمده مذکور « کردیزی » یه باقکز، ص۹۰ : اندر حوالی ایسیغ کول همه چکلیان نشینند

[۲] نرشخی ، شرفطبعی ص ۸٤. دهقانلق ایرانده واورته آسیاده اصالت عنوانیدر . ازجمله « اسکی تورك کتابه‌لری وعرب منبعلری » آدلی اثرمه باقکز ، ص۹

[۳] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ،ج ۳ ، ص ٦۷٥؛ « کنیسه » کلمه‌سی اونجی عصرده یالکز کلیسا ویا سیناغوغ معناسنه کله‌بیلیر . «البیرونی»ده (قرونولوژی ص۲۰٥)صوکنجی معنایه آلنمش در. تاریخی قیاسلره نظراً برکلیسانك جامعه تحویلی داها محتملدر .

[٤] یاقوت ، ج ۳ ، ص ٤٥۰

[٥] Bai- بای . yule, Catay and the way thither, I. Prelim. Essay, p. CXC موقعی، تاریمك شمالی آیاقلرندن بری اولان موزارت ـ دریا کنارنده کائندر .

[٦] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی ، ج ۲ ، ص ۳۹۱ .

[۷] کذا ج ۳ ، ص ۲۷٤ .

[۸] W Z K M ج ۳ ، ص ۱۰٦ .

تالاس کنارنده کوموشتان داغی کچیدی یقینده تقریباً اون بیك اصفهانلینك ـ سا کن بولوندیغنی « مقدیسی » [١] بیان ایدیور . تجارت یوللرنده همان هرشهرده جامعلر موجود ایدی ؛ شهر اهالیسی هرنه قدر بالخاصه مشرکلردن [٢] ترکب ایدیور ایدیسه‌ده، بعض نقطه‌لرنده مسلمانلر غلبه چالمشلردی . حاکمیت خریستیانلر أللنده قالدیغی یرلرده، مسلمان تاجرلر ویرکیه تابع طوتولمشلردی [٣] .

٤

اونجی عصرك نهایتنده، شرقی و غربی تورکستانده اجرای حکومت ایدن ایلك خان ویا قره خانیلر سلاله‌سی اداره‌سنده بولنان مسلمان تورکلرك حاکمیتی انکشاف ایتدی . «ده کینی» ، «فرهن Frähn» ، «ره‌ینو» ، « بره‌تشنایدر » [٤] و «رادلوف» ك [٥] قبول ایتدکلری کبی بونلرك اویغورمی، یوقسه « غریغوریه‌ف » [٦] و « له‌رخ »ك [٧] تلقیلری وجهله قارلوقی اولدقلری معلوم دکلدر . بونلرك مرکز اداره‌لری « بلاساغون » ایدی ؛ بوشهر « سمیره‌چی » جوارنده ایدی؛ بز بو اسمی اولا « مقدیسی » ده [٨] کورویورز . اون اوچنجی عصرك چین منبعلرینه نظراً «بلاساغون» تالاسه دوغری «المالیق» [قولجه جوارنده] یولی اوزرنده کائن اولوب « ویه‌رنی » Wjernij اوزرندن و قازلق کچیدی اورته‌سندن «چو» ایرماغی [٩] اوزرنده ولنان «طوقاق» شهرینه‌واصل اولور. Wjerinj دن پیشکه کیدن بوکونکی یول، آنجاق ١٨٧١ تاریخندن اعتباراً موجوددر [١٠] . بوکا بناءً

[١] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ٣ ، ص ٢٧٥ ، سطر ٨
[٢] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ٣ ، ص ١٦ .
[٣] قزوینی، ج ٢ ، ص ٤١١ . ابن‌الاثیر ، ج ٩ ، ص ٣٢٢
[٤] بره‌تشنایدر ، Mediaeval Researches, 1 , 252 .
[٥] قوداتقوبیلیك ؛ برنجی قسم (ترانسقریپسیونلی متن) مدخل ، ص ٧٨
[٦] ماوراءالنهرده قاراخانیلر، ص٥٩ (روس آرکه‌ئولوژی جمعیتی شرق شعبه‌سی یازیلری، ج ،ص٨٧)؛
[٧] sur les monnaies des Boukhâr-Khoudahs, p. 4 (بین‌الملل اوچنجی مستشرقلر قونغره‌سی کلیاتی، ج ٢ ، ص، ٤٢)
[٨] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج٣ ، ص ٢٧٥ . «مقدیسی» بلاساغونی، اهالیسی کثیر، زنکین و بویوك برمملکت اولارق کوستریور .
[٩] بره‌تشنایدر ، Mediaeval Researches, 1. p. 18 .
[١٠] قوستنقو ، یدی صو ولایتی حقنده مونوغرافی ص ١٦٣ .

هرنه‌قدر یافوته کوره « فاراب» ویا«اوترار ـ otrar»شهری «شاش»دن‌اوزاقده«بلاساغون» جوارنده کائن‌ایدیسه‌ده [۱]، بلاساغونك،«ابن‌خردادبه» ایله « قدامه » ده بحثی کچن «بلدهٔ خاقان‌الترکی » ایله عینی اولدیغی حقنده‌کی «غریغوریه‌ف» [۲]ك فکرینه اشتراك مجبوریتنده قالنه‌جقدر . سمیره‌جی اونجی عصرده قارلوقلره عائددی؛ «ابن‌خردادبه»ایله«قدامه»یه اعتماد جائزایسه،مقراداره‌سی«چو» کنارنده‌دکل،«اولیا آتا»ده [۳] ـ الکساندر سلسله‌سنك غربی نهایتنده ـ کائن ایدی. اویغورلر، بلاساغونك تأسیسنی بالذات کندیلرینه‌عطف‌ایدرلر [٤]. قارلوقلرك اراضیسنك اویغورلر طرفندن ضبطی‌حقنده معلومات موجود دکلدر؛ فقط اون «تغزغز»ك«یوزقارلوق»ایله‌باشه‌جیقابیله‌جکی[٥]حقنده‌کی«قدامه»نك‌سوزلرندن‌ده آکلاشیلدیغی وجهله،قارلوقلر ایله شرق قومشولری آراسنده مصادمات وقوعبولمشدر . دیکر طرفدن قره‌خانیلر حکومتلرنده هیچ بر اویغوره تصادف ایتمه‌یز ؛ بوکا مقابل قارلوقلر، «غز»لرك سلجوق اراضیسنده اویناد‌قلری عینی‌رولی قره‌خانیلر حکومتی‌داخلنده‌ده اوینامشلردر [٦]. بو مسئله اساساً شیمدیلك بزجه غیر قابل حل کبی کورونمکده‌در . هرحالده قره‌خانیلر حقیقی اویغورستان (یعنی بوکونکی تورفان و اوروجی‌نك کائن اولدیغی محللر) اوزرینه پك مشکلاتله‌حاکم اولهبیلمشلردر ؛ عکسی تقدیرده، اویغورستانده‌ده اسلامیتی نشر ایتملری

[۱] قاراخانیلر ، ص ۲۱ .

[۲] یاقوت ، ج ۳ ، ص ۸۳۳ ، بلاساغونك کاشغر جوارنده اولدیغی حقنده‌کی یاقوتك افاده‌سنه توافق ایتمیور . ج ۱ ، ص ۷۰۸

[۳] قارلوقلرك مرکزی ، چین منبعلرینه کوره داها ۷٦٦ تاریخندن بری « چو » کنارنده بولونیوردی (هیاسنت ح ۱ ، ص ۳۷۲ ؛ مارقووارتك «تورك کتابه‌لرینك ترونولوژیسی ، آدلی أثرینه باقکز ص۲۵). اولیا ـ آتا Aalié-atâ حوالیسی قیشلاق اولمقدن‌زیاده یایلاق اولمغه مساعددر؛ « هیوئن ـ چانغ » ه کوره بوراسی خانك یایلاغی ایمش (Mémoires sur les contrées occidentales,1,14). قیرغیزلرك قیش اردوکاهلری یالکز « تالاس » ك آشاغی مجراسنده در (قوستنقو ، تورکستان‌الکاسی ، ج ۱ ، ص ۲٦٦) .

[٤] بلاساغونك تأسیسی حقنده‌کی اویغور منقبه‌سی «جوینی» نك تاریخ جهانکشاسنده واردر . متن و ترجمه:رادلوفك قودانقوبیلکنده (مدخل ، ص XLV.). بوافسانه‌نك حقیقةً سمیره‌جی‌ده‌کی بلاساغونه عائد اولدیغی کیفیتی پك‌شبهه‌لیدر. «جوینی»نك‌افاده‌سندن‌ده آکلاشیلدیغی اوزره، افسانه‌یی احتوا ایدن طاش موغولستانده اورخونده بولنمشدر. غالبا «جوینی» سهواً بالغاسون = Balgassun (شهر) اسمنی « بلاساغون » ایله قاریشدرمشدر .

[٥] عرب جغرافیاجیلری کلیاتی، ج ٦ ، ص۲۰۳

[٦] ابن‌الاثیر ، ۱۱ ، ص ٥٤ ـ ٥٦

لازم کلیردی ؛ هرحالده اویغورلر اون اوچنجی عصرده بیله مسلمانلرك بی امان خصمی ایدیلر [١] .

بو سلاله‌نك جد اولی « قره‌خان » ، « ابن‌اثیر » ك حکایه‌سنه نظراً [٢]، برشخصك رؤیاده کندیسنه تورکجه امر ایتدیکنی کوره‌رك اسلام اولمشدر . خلفلرندن بری اولان « بوغرا) خان [٣] ($\frac{٣}{٤}$ ٩٩ = ٣٨٣) تاریخنده بخارایی ضبط ایتدی . فقط عینی سنه‌ده کری چکلمکه مجبوراولدی وبالاخره وفات ایتدی [٤] . خلفی « ایلك خان » ٩٩٩ ـ ٣٨٩ سنه‌سنده ماوراءالنهری صورت‌قطعیه‌ده‌فتح ایدرك سامانیلرك حاکمیتنه نهایت ویردی [٥] . «ایلکخان» ملحد تورکلر علیهنه جهاد اعلان ایتدی[٦] . «ابن‌الاثیر» [٧] تورکلرك کتله کتله اسلامیتی قبول ایدیشلرینی صفر ٤٣٥ [٩ ایلول ـ ٨ تشرین اول ١٠٤٣] تاریخنه‌ارجاع‌ایدرکه، اون‌بیك‌چادیرخلقی(ابوالفدایه کوره بش‌بیك[٨]) اسلامیتی قبول ایتمش ویکرمی بیك صغیر بوحادثه‌یی تسعیداً بوغازلامشدر. بوتورکلر یازین بلغارلرك مملکتنده قیشین ایسه «بلاساغون» اطرافنده کوچه‌لکله یاشارلردی . بوتاریخدن برازاول «سلجوق»، اوردوسی‌ایله «غز»لردن آیریله‌رق اسلامیتی‌قبول‌ایتمش ودینداشلرینی‌ملتداشلرینه قارشی مدافعه ایچین میدانه چیقمش‌ایدی . «غز»خاقانی جند شهرنده (سیر ـ دریا منصبی یقیننده) ساکن‌اولان‌مسلمانلردن جزیه آلمشدی؛ «سلجوق»بونلری بوجزیه‌دن قورتاره‌رق

[١] رادلوف، قوداتقوبیلیك،مدخل ، ص XLVIII ده‌کی «جوینی»نك افاده‌سنه باقکز.بوراده قره‌خانیلرك «غز» اوللری احتمالندن‌ده بحث ایدلمشدر . نشریه استناد ایدن «آ.فون غوتشمید»ده بوفکره اشتراك ایدیوردی : (Kleine Schriften, III. 227. 239) .

[٢] ابن‌الاثیر ح ١١ ص ٥٤

[٣] ابن‌الاثیرده بویله‌در ؛ داها مقدم و داها شایان اعتماد منبعلره نظراً ربیع‌الاول٣٨٢ـ مایس ٩٩٢ ؛ بیهقی : مورله‌ی طبعی، ص ٢٣٤ ؛ عین تاریخ ، نجم «موغوللر دورنده تورکستان» آدلی أثرمنده « کردیزی » ده‌ده واردر : متن ، ص ١٢

[٤] عینی أثر ، ج ٩، ٦٨ ـ ٧٠

[٥] عینی‌أثر، ص١٠٥.— روس آزکه‌ئولوژی‌جمعیتی‌شرق‌شعبه‌سی‌یازیلری، ج٢،ص٢٧٢ـ٢٧٥ ؛ بارون فون روزه‌ن « هلال‌الصابی »نك بخارانك سقوطی حقنده‌کی افاداتی (٩ نجی عصر) بواثرده نشر ایدیبور (بریتیش موزه‌ئومك یازمه‌سنه نظراً ١٩,٣٦٠) .

[٦] کذا،ص ٣٥٥ ـ ٣٥٦

[٧] ابن‌الاثیر ، ج ٩ ، ص ١٦٩

[٨] رایسکه‌آدلو طبعی ، ج ٣ ، ص ١٢٠

تورك والیسنی تبعید ایتدی [۱].

اون برنجی عصردن بری خریستیانلغك شرقی تورکستانده اسلامیته نسبتله منحصراً دون موقعده قالدیغی ویالکز تیه‌ن شانك شمالنده‌کی ساحه‌داخلنده یاشایان خریستیانلرك «بوغرا» خان ایله خلفلرینك دین مجادله‌لرندن پك آز متأثر اولدقلرینی وامبه‌ری تخمین ایتمکده‌در [۲]. مع‌مافیه خریستیانلرك قارا خانیلر حکومتی زمانننده تضییقاته معروض قالمادقلری کورولیور؛ ویا هیچ اولمازسه خریستیان محررلر بویله بر تضییقدن بحث ایتمیورلر. «سمر قند» ، نسطوری متره‌پولیدلکنك مقری اوله‌رق قالمشدی[۳]. آرا صیرا دوآلیستلرك نفوذی کندینی کوستریبوردی . قره خانیلردن سمرقندلی « احمد خان» زندیقلرك مذهبنه اتباع ایتدیکی ایچین حتی حیاتنی غایب ایتدی (۱۰۹۵ ـ ۴۸۸) [٤]؛ ۱۰۴۳ سنه‌سندن صوکرا یالکز تاتارلر ایله ختاییلرك (چینلیلرك کتانی) مشرك اوله‌رق قالدقلری حقنده «ابن‌الاثیر»ك بیاناتی شبهه‌سز مبالغه‌لیدر . بومورخك زمانننه‌قدر حتی غرب تورکلرینك بیله کافةً اسلامیتی قبول ایتمدیکنی کوره‌جکز .

کرایتلرك نسطوری تاجرلری واسطه‌سیله خریستیانلغی قبول ایتمسی کیفیتی، ۱۰۰۷ تاریخنده واقع اولدی. بونك‌اوزرینه «مرو»متره‌پولیدی‌موغولستانه راهب کوندردی [۵] .

قره خانیلرك حاکمیتی زمانننده مملکتك داخلی منازعات ومجادلات ایچنده چالقانمقده اولدیغنی، «ابن‌اثیر» متعدد دفعه‌لر بیلدیرمکده‌در. خان‌شرف‌الدوله (۴۳۵ ـ ٤ / ۱٤۰۳) سنه‌سنده« کاشغر»، «بلاساغون»ایله دیکر متباقی مملکتلرك حاکمیت‌عالیه‌سنی کندی‌عهده‌سنده محافظه ایتمکله [٦] برابر، حکومتی اقرباسی آراسنده تقسیم ایتدی. قره خانیلر بوحادثه‌دن

[۱] ابن‌الاثیر ، ج ۹ ، ص۳۲۲

[۲] تورك ملتی، آنتولوژیك واتنوغرافیك مناسبتلری ایله ایضاح ایدلمشدر(لایپزیغ ۱۸۸۵ ص ۳۲۵)

[۳] ابوالفرج ۱۰٤٦ تاریخنده «سمرقند» متره‌پولیدی طرفندن قتولیغوسه خطاباً یازیلان بر مکتوبدن بحث ایدیور . اوپه‌رت ژان باتیست ، ص ۹۱ .

[٤] ابن‌الاثیر، ج ۱۰ ، ۱٦۵

[۵] اوپه‌رت ، ژان باتیست ، ص ۸۸ ـ ۹۰

[٦] ابن‌الاثیر ، ج ۹ ، ص ۳۵٦ ؛ ابن‌الاثیرك بو افاداتی هیچ اولمازسه قطعی دکلدر ؛ مقدم منبعلرك (بالخاصه عتبی وبیهق) ویردکلری معلوماته نظراً قره‌خانیلرك سلطنتی داها پك چوق زمان‌اول کاشغرده حکومت‌سوره‌ن‌سلاله‌نك حکمدارینك نفوذینی دائما تصدیق ایتمیان برطاقم‌حکومتلره

پك آز صوکرا سلجوقیلرك کندی اوزرلرنده‌کی حاکمیتلرینی تصدیقه مجبور اولدیلر. اون اوچنجی عصرك بدایتنده سلطان سنجر سمرقنده خانلری عزل ونصب ایدییوردی[١]. سلجوقیلرك حاکمیتی ١١٤١ تاریخنده «سنجر»ك اردوسنی مغلوب‌ایدن وقره‌ختایلری تحت تابعیته آلان قره ختایلر طرفندن محو ایدلدی. ختای ساحهٔ اراضیسی [٢]،غربده حزر دکزینه قدر،شرقده‌ایسه غوبی‌چولنه‌قدر اوزانیوردی. شرق‌وغرب حوالیسی«قاراختای» سلاله‌سندن غورخان‌ایله برنوع «تابع» مناسباتی ادامه‌ایدن خصوصی دره بکلر معرفتیله اداره ایدیلیوردی. قره خانیلرده ماوراءالنهرده عینی‌موقعی اشغال‌ایتدکلری کبی،«خوارزم شاه» ایله «قارلوق» خانلری‌ده سمیره‌جی واویغور «ایدیقوت» نك [٣] شمال قسمنده عینی وضعیتده بولونیورلردی.

«قاراختای»لرك استیلاسی اوحوالینك حرثی‌ایچین‌فائده‌لی‌ایدی. نیم وحشی قبائلك دخی «قاراختای»اردوسنی‌تشکیل‌ایتدیکی‌ده شبهه‌سزدی؛ فقط‌بالذات «ختای»لر اوله‌چین‌مدنیتتك بوتون‌ثمره‌لرینی‌اقتطاف‌ایتمشلردی. غورخانلری‌ـ‌چینلیلر اوکا«یه‌ـلوتاـشی ye-lié(h)Ta-ših»، مسلمانلر«طایغو»، «قومقین»، «قوشتین»یاخود«قوسقین»[٤] دیرلردی‌ـ تبعه‌سی نزدنده‌بویوك اعتباره‌مظهردی. غصب‌وتعدی‌یی‌تبعه‌سنه منع‌ایتمشدی؛ یالکز زنا موجب‌جزا دکلدی[٥]. کیتانلر شهرلری تخریب ایتمزلردی، بالعکس یکی شهرلر تأسیسنه سعی‌ایدرلردی. «جوینی» یالآخره کسب معروفیت ایدن «ایمیل» (بوکونکی چوغوچاق جوارنده) شهرینك

انقسام ایتمشدر. شرف‌الدوله (حقیقی‌اسمی ارسلان‌خان سلیمان بن‌یوسف) اولـه‌اولـه أساساً امرواقع اولان دولتك انقسامنی تأیید صورتیله ترویج وتصدیق‌ایتمشدی. داها فضله تفصیلات ایچون‌باقکز: «موغوللر دورنده تورکستان» آدلی اثر.

[١] عینی اثر، ج ١، ص ٥٤ـ٥٥

[٢] اورخون کتابه‌لرینك کوستردیکی کبی بوقبیله‌نك حقیقی اسمی «کیتای» یاخود «کیتاز» ایدی. باقکز: «رادلوف»، موغولستانده اسکی تورك کتابه‌لری، ایکنجی سه‌ری ص ٣٩

[٣] «ایدیقوت»، عنوانی‌حقنده «رادلوف»، قوداتقوبیلیك، مدخل ص XXVII, XXXIX؛ «جوینی»یه کوره «کاشغر»ده‌ده آیریجه‌برخان‌واردی. رسمی‌ایمپراطور کتبخانه‌سی یازمه‌سی ج، ص٢، ٣٤، ٢٢؛ دوسسون، موغول تاریخی ج ١، ص ١٧٠. «کاشغرده» قره‌خانیلرك برشعبه‌سی اجرای حکومت ایدییوردی؛ باقکز: «موغوللر دورنده تورکستان» آدلی اثرم، قسم ١، متن، ص ١٣٢ ـ ١٣٣

[٤] نرشخی،شه‌فرطبعی، ص٢٤٢ (مجمع‌التواریخ) دن؛ «راوه‌رتی»، «طبقات‌ناصری»، ص٩١٣

[٥] ابن‌الاثیر، ج ١١، ص ٥٧

تأسیسنی اونلره عطف ایتمکده در[۱]. هرهانکی برشهری ضبط وتسخیر ایتدکلری زمان، اهالیی صویمازلردی؛ بالعکس بهر اودن برر دینار آلیرلردی. برنجی «غورخان» تك برقوماندانك امری آلتنه قطعیاً یوز سواریدن فضله ویرمدیکی کی مملکتنی ده تقسیم ایتمه مشدی [۲]. متعاقب زمان ظرفنده حکومت «کیتان»لرك آلنه دوشدی. فقط تورك وموغول کوچه لرینك حکومتلری خلافنه اوله رق، دولت حالنده انقسامه معروض قالمادی. «ابن اثیر»ده کوریورزکه سرکش کوچه لری زراعته آلیشدیرمق ایچین سعی وغیرتده بولونیوردی [۳].

تورکلرده زراعت وشهرحیاتی حقنده، اونجی عصر اسلام جغرافیاجیلرینك ویردکلرندن داها مفصل معلوماته «ادریسی»نك اثرنده تصادف ایدیورز. فقط بو معلومات مع التأسف قارمه قاریشیق در. معلومدرکه «ادریسی»نك اثری صرف منتخبات مامیتنده در؛ بوتون عرب منتخباتلرنده اولدیغی کبی، مختلف زمانلره تعلق ایدن معلومات قطعیاً یکدیکرلرندن بارز برصورتده تعیین ایدیله مز. بوندن باشقه، اسم خاصلر، طائفه حق درجه ده تغییر ایدلمشدر. «ادریسی»ده «کیتان»لر ذکر ایدلمامشدر. فقط «غریغوریه ف»ك ایجه تقدیر ایتدیکی وجهله[٤] «ادریسی» کیتانلری، کندندن اول کلان جغرافیاجیلردن بسبتون باشقه طرزده تصویر ایتدیکی «کیاك» لرایله قاریشدیرمش اولملیدر. «ابودلف» ه کوره [٥] بونلر حیوان دریلرندن چادرلرده یاشارلردی. مملکتلری نیم سیاه ونیم بیاض اوزوم (؟) یتشدیررردی؛ التون ومجوهراته مالکدیلر؛ یاغمور یاغدیرمق ایچون خصوصی برطاشلری ده واردی. نه برحکمداره ونه ده برمعبده مالکدیلر. «ادریسی»یه کوره [٦] «کیاك» حکمداری التون ایشلمه لی البیسه کیر؛ التون صاچ طاشیر وسنه ده درت دفعه اهالیه کورونوردی. حکومتی برنجی ناظر اداره ایدردی. سرایلر، بیوك بنالرو نزهتکاهلر موجوددی. حکمدار، درایت وعظمتی ایله معروف ایدی.

[۱] جوینی‌نك دوسسوندن نقلاً ترجمه‌سنه باقکز : موغول تاریخی، ج ۱، ص ٤٤٢.

[۲] ابن‌الاثیر، ج ۱۱، ص ٥٦ ـ ٥٧

[۳] عینی اثر، ص ۲۰٥؛ غریبدرکه ابن‌الاثیر دیکر برفقره ده (ج ۱۲، ص۱۷۱) کیتانلری کوچه تلقی ایتمکده در.

[٤] ابودلف حقنده (روسجه) ص ۳۱

[٥] یاقوت، ج ۳، ص ٤٤۸؛ باقکز : yule, Cathay and the way thither 1, prelim. essay. p. CLXXXVII.

[٦] ژوبه‌ر طرفندن مترجم ادریسی جغرافیاسی، ج ۲، ص ۲۲۲ ـ ۲۲۳

(بونلرپك جنكاور اولوب همان دائماقومشولری ایله مجادله ده بولوندقلری یرده مذکوردر)[۱]. مرکز اداره ده کی اهالی احتیاجدن وارسته اولدقلری کبی ، بوتون مملکت داخلنده الك زنکین والك مرفه یرلنیورلردی. شهر، دمیرقپولرایله مجهز قوتلی سورلر ایله محاط ایدی . بویوك وشجیع براوردو طرفندن مدافعه ایدیلیوردی. کباراهالی قرمزی وصاری رنکده ایپك البیسه کیرلردی ؛ فقط البیسه طاشیمق حقنه یالکز بویوکلر مالك ایدیلر . سوقاقلر ، پازارلر واولرك بویوك بر قسمی، صو یوللری ایله مجهز ایدی . اهالی « صابئی » دینده سالك ایدیلر . کونش وملکلری ده [۲] تجیل ایدیورلردی .

۱۱۴۵ سنه سنده نسطوری حکمداری «پره سبیته ریوهان: راهب ژان» ك مسلمانلری شرقدن تضییق أیله « سامی برادرلری » [۳] مغلوب ایتدیکی خبری آوروپاده دویولدی . بوخبرك انتشارینه سبب، « یه ـ لو ـ تاشی » نك « سنجر » ه قارشی محاربه سی ایدی . فقط بوندن « یه ـ لو ـ تاشی » نك و « کیتان » لرك نسطوری اولدقلری نتیجه سی چیقارلمامایدر. اغلب احتمال نسطوریلر «یه ـ لو ـ تاشی» یی عینی زمانده « کرایت » لرك خانی ایله قاریشدیرمشلردر. « کرایت » دولتنك مؤسسی « اونغك خان » ك بویوك پدری « مرکوز » خان ایدی . بوذاتك «یه ـ لو ـ تاشی» نك معاصری اولمسی، قرونولوژی اعتباریله پك ممکندر. «غورخان» ك اوردوسنده بعض خریستیان عناصرك موجودیتی دولایسیله نسطوریلرك بونی کندیلرنجه معروف خریستیان حکمدار ایله قاریشدیرملری ده ممکندر . اکر بوتون « کیتان » لر خریستیان اولسه لردی، بوحادثه خریستیان ومسلمان مورخلر طرفندن ذکر ایدیلیردی . «ابن اثیر»، برنجی غورخانك [٤] مانخه ئیست اولدیغنی سویلیور. حالبوکه «ادریسی» نك، « کیاك »

[۱] عینی اثر ، ج ۱ ، ص ۵۰۱

[۲] «ادریسی» دیکر برفقره سنده (ج ۲، ص ۲۲۱) کیاکلرك ملحد وآتشپرست اولدقلرینی، اونلرك آراسنده کی بعض کیمسه لرك ایماندن عاری اولدقلرینی ، اوت ایله تعیش ایدوب اورمانلرده یاشادقلرینی سویلیور . «ادریسی» ده کی، ایضاحات بعض خصوصلرده چین مدنیتنك غیرقابل انکار نفوذینی ارائه ایدییور .

[۳] متنده شویله در : Samiardos diecos persarum et Medorum reges fratres, باقکز : اوپه رت ، پره سبیته ر یوحان ، ص ۱۳

[٤] ج ۱۱ ، ص ۵۵ ؛ کیتان حکمدارلرینك اوزون برپچه طاشیدقلری (المقنعه والخمار) بوراده مذکوردر . مجمع التوارخ مؤلفی ، غورخانك اشتراك اموال ونسوانی مزدکیلرده اولدیغی کبی تصدیق ایتدیکنی سویلکده در . نرشخی ، شه فرطبعی، ص ۲۴۲ ؛ بالآخره کشف ایتدیکمه کوره مجمع التوارخ « حیدر رازینك طریقت حیدری » سیدر . بو اثر حقنده « پرچ » ه باقکز : پرچ

اصیلزاده‌کاسنك قیافتلری حقنده ویردیکی معلومات داها زیاده بودیلکه اشارت ایتمکده‌در ؛ مسلمانلرك بالآخره بودیلکی قبول ایتمسنك «کیتان» طرزقیافتنك قبولی ایله علاقه‌دار اولدیغنی داها آشاغیده کوره‌جکز. بوکیفیت نظراعتباره آلنیرسه، «اوپه‌رت»ك «پره‌سبیته‌ریوهان»اسمنك « غورخان » ك « r » سنك‌سقوطیله حاصل‌اولدیغی فکرنده اولدیغی آکلاشیلیر . [اوپه‌رت قورقان اوقیوردی؛ ابن‌اثیرایسه ا کثریا « کو خان» یازییور]. بوجهت قابل‌مدافعه‌در[۱]. دیکر طرفدن ، «ریته‌ر» [۲] کبی بواسمی اونك ـ خان (چینجه وانغ ـ خان) کلمه‌لری ایله ایضاح ایتمك‌ممکن دکلدر. زیرا، «پوتیه»نك قیدایتدیکنه کوره ارثاً انتقال‌ایدن بوعنوانی [۳]، آنجاق «کرایت» حکمدارلرینك الك صوکنجیسی طاشیوردی. «سمیره‌چی» کتابه‌لرندن استخراج‌ایتدیکمز کوره، برچوق‌خریستیان تورکلر بری‌تورك‌دیکری‌خریستیان اسمی اولق اوزره ایکی اسم طاشیرلردی. بونلرك، هرهانکی برسببدن دولایی بالخاصه‌تعمم ایتمش‌اولان خریستیان اسملرینی‌انتخاب‌ایتملری طبیعی‌در. «یوحان» اسمی«کرایت» لرزمانده تورکلرك‌خریستیانلغی قبول‌ایتدکلری پطریقك اسمی‌اولەرق بویله‌برروایفا ایتمش‌اولەبیلیر.

« کتان»لر ، طبقی چینلیلر کبی ، بوتون دینلری عینی صورتله‌حمایه ایتمشلردرکه بومیانده اسلامیت ده واردر . مسلمان مورخلر « غورخان » لرك [٤] عدالتی‌بالخاصه مدح و ثنا ایلمکده‌درلر . بالخاصه بوکیفیت کیسترکه ، غورخانلر قطعیاً نسطوری دکل ایدیلر . مع مافیه مسلمانلر حاکم موقعلرینی ضایع ایتمك مجبوریتنده قالدقلری حالده، دیکر ادیان طرفدارلری ایسه مسلمان تعصبندن مصون قالمشلردر . بوندن دولایی خریستیانلق دخی بوراده «قره‌خانیلر» اداره‌سندن‌داها زیاده سربست‌اولەرق تعمم ایده‌بیلمشدر . غورخانلرك

عجم یازمه‌لری فهرستی ، نومرو ٤١٨ (ص ٤١٠) ؛ و « Rieu » نك بریتیش موزه‌ئوم عجم یازمه‌لری قاتالوغی، ذیل، ص ٢١ ـ ٢٠ که، جمع‌التواریخ عنوانی‌ده بوراده مذکوردر.

[۱] ژان باتیست ، ص ١٣٤ ـ ١٣٥ ؛ مقدمه، ص٥ ؛ اوپه‌رتك نقطهٔ نظری، «زارنکه = Zarncke» طرفندن (ساقسونیا فن آقاده‌میسی، ج ٨، نومرو ١، تاریخ فلسفه‌قسمی‌ایله برابر) توسیعاً ایضاح ایدلمش و برچوق عالملر طرفندن قبول ایدلمشدر : پەشەل ، جغرافیا تاریخی ، ص ١٥٣ ؛ فون غوتشمید ، کوچوك یازیلر ؛ ج ٣ ، ص ٦٠٩ .

[۲] اوپه‌رت ، عینی‌اثر، ص١١ ـ ١٢ ؛ ریته‌ر ، آسیا ، ج ١ ، ص ٢٩١ .

[۳] ره‌وودولوریان ، ج ١٣ ، ص ٣٠٥

[٤] ابوعمر منهاج‌الدین عثمان‌ابن سراج‌الدین الجوزجانی‌نك‌طبقات‌ناصریسی، Capt. W. Nassau Lees مولوی خادم حسین وعبدالحی طرفلرندن باصدیرلمشدر ، قالکوتا ١٨٦٤ ، ص ٣٢٩. — « راوەرتی ، طبقات ناصری ، ص ٩١٢

مرکز اداره‌لرندن بری‌اولان «کاشغر» [١] ده پطریق اوچنجی ألیاس (١١٧٦-١١٩٠) بر نسطوری متره پولیدلکی تأسیس ایتدی. مرکز اداره‌لردن بری‌ده «بلا ساغون» ایدی. «عمرو»ك پسقپوس‌جدولنده «کاشغر» متره پولیدی عینی‌زمانده «نواکت» متره‌پولیدی اولەرق‌ده کوسترلمکده‌در [٢]. بناءً علیه «سمیره‌چی»، «کاشغر» متره پولیدلکنه تابعدی. خریستیانلغك حاکم سلاله اوزرینه اولان تأثیرینه کلنجه، «یه‌لو-تاشی» نك خلفلرندن صوك «غور خان»ك کریمه‌سی و غاصب قوشلوق (دوغریسی کوچلوك) ك زوجه‌سنك خریستیان اولدیغنی بیلیورز. بو معلومات دخی یالکز مؤخر مقتطفلرده فالمش‌در[٣].

سمیره‌چیدن چیقان اك اسکی کتابەلرك «قاراختای» حاکمیتی دورینه عائد اولمسی پك محتملدر. «قوولسون» طاشلردن‌بری اوزرنده ١٤٠٦ عددینی (سریانی تاریخی که ١٠٩٥ بعدالمیلاده‌مطابقدر) تشخیص‌ایتدیکنی ظن ایتمکده‌در [٤]. بوتقدیرده کتابەنك قره‌خانیلر زمانینه عائد اولمسی ایجاب ایدردی. هر حالده بو دیکرندن داها مقدم برزمانه یعنی موغول دورندن اولکی زمانه عائددر؛ چونکه بوداها اسکی و داها بویوك یازی شکللرینی ارائه ایلکده‌در [٥].

موغوللرك استیلاسنی متعاقب‌قانقلیلر «تالاس»ایله «ایسیغ»کول آره‌سنده‌کی ساحه‌یی ضبط ایتدیلر[٦]. «سمیره‌چی» ده‌کی نسطوریلرك بونلره منسوب‌اولمسی اغلب احتمالدر. فی‌الواقع بوکادلیل اولەرق سردایده‌جك المزده هیچ برشیئمز یوقدر؛ چونکه «قانقلیلر»لك‌دینی‌حقنده

[١] بیلیوتەك اوریانتال، ج ٣، قسم ٢، ص ٥٠٢

[٢] «نواکت» شهری حقنده بو اثرمزك باشلرینه باقکز؛ ایرەرت، ژان باتیست، ص ٣٨

[٣] اولا شرف‌الدین «ظفر نامه» سنك مقدمه‌سنده (آسیا موزه‌سی یازمه‌سی، ٥٦٨، ص ٧٩؛ «راورتی»، طبقات ناصری، ص ٩٢٧) مانیخه‌ئیست اولان ایلك غورخانك حرمنك - بلکه‌ده سهو أثری اولەرق - خریستیان اولدیغنی سویلیور.

[٤] سریانی - نسطوری کتابەلری، ص ٩٥. تاریخی کوسترن حرفلر قوولسونك افاده‌سنه نظراً تمامیله سیلنمش‌در.

[٥] بالاخره «قوولسون»، «سمیره‌چی»دن‌درت‌یوز کتابه ألده‌ایدرك مؤلفه‌تبلیغ لطفنده بولنمشدر. بو کتابەلردن بری موغول دورندن اولکی زمانه یعنی ١٢٠١ تاریخنه عائددر. باقکز: قوولسون، سریانی - نسطوری کتابەلری، یکی سەری، ص٦ (نومرو: ٢)

[٦] ابوالغازی، دەمەزون طبعی، ج ٢، (ترجمه-) ص ٣٧-٣٨.

معلوماته مالك دكلز. «خوارزمشاه تكش» خان قانقلی پرنسسلرندن «تورکان خاتون»ی[۱] تزوج ایتدیکه تورکان خاتون اوغلی «محمد» اوزرنده بویوك بر نفوذه مالکدی. اقربالری خوارزمه هجرت ایتدیلر واسلامیتی قبول ایدرك «محمد»دن مختلف شرفلی مأموریتلر آلدیلر. بو مدت ظرفنده اسلامیت غرب تورکلرنده کیتدکجه تعمم ایتدی. قانقلیلر بوخصوصده بر استثنا تشکیل ایتمش اولسهلردی، بو کیفیت نظر اعتنایه آلنمش اولوردی. فقط بز بو خصوصه عائد مفصل ایضاحاته آنجق ابوالغازیده تصادف ایدیورز. اون اوچنجی عصرك مورخلری، قانقلیلرك «محمد» نزدینه مواصلتلرینی حکایه ایدرلرکن، بونلرك اسلامیته انتسابی حقنده هیچ بر معلومات ویرمیورلر [۲].

تورك کتابه لرینك لسانی اویغورجه یه فوق العاده یاقیندر. «رادلوف»ك[۳] مشاهده سنه نظراً هیچ بر کلمه هیچ بر شکل یوقدرکه مقابل اویغورجه لری ایله عینیت ارائه ایتمش اولمایون. آراده کی فرق یالکز صوته عائد خصوصاتده در. قانقلیلرك اویغورلرله یقین قرابتی حقنده شبهه بسله مك قطعیاً جائز دکلدر. چینجه قائو ـ کو (یوکسك آرابه) تسمیه سی قانقلی اسمنه چوقدن ربط ایدلمشدر [٤]. کرك قانقلیلر و کرك اویغورلر کندی خصوصی ساحه لرنده ماعدا «نایمان»لرك مملکتنده یعنی بو کونکی موغولستانك غرب قسمنده یاشارلردی[٥].

[۱] الجرجانی (مطبوع نسخه ده کی jawzjani ایله راورتی ده کی jurjani یرینه بویله اوقوملیدر) بونك قیپچاقلی «قدر» خانك قیزی اولدیغنی سویلیور (راورتی، ص ۲۵٤). قانقلیلرك محمدك سرایند ه کی اعتباری شورادن آکلاشیلیرکه، قانقلیلر، چنکیز خانك خوارزمشاه ایله محاربه ایتدیکی تاریخده اکثریا شهرلره قوماندان تعیین ایدیلیرلردی.

[۲] قانقلی و قیپچاق قبیله اسملرینك همان همان عینی شی اولدیغی کورونیور. یالکز ابوالغازیدن دکل تکش حکومتی زمانینده نشر ایدلمش اولان رسمی وثائقدن ده اکلاشیلدیغنه کوره سیر دریانك اشاغی قسمنده مقیم اولان قیچاقلر (یاخود قانقلی ؟) داها اوزمانلر اسلامیتی قبول ایتمشلردی. «موغوللر دورنده تورکستان» آدلی اثرمه باقکز: برنجی قسم، متن، ص ۷۹. تالاس ایله ایسیغ کول جوالیسی آراسنده ابوالغازی طرفندن ذکر ایدیلن قانقلیلر حقنده، مع التأسف داها مقدم معلومات آلده ایده مه دك.

[۳] قوولسون، سریانی ـ نسطوری کتابه لری ص ۱۵۷

[٤] رشیدالدین، به رهزین ترجمه سی، مدخل س ۲۲۱-۲۲۲؛ «رادلوف» بونی قبول ایتمیور. باقکز: قوداتقوبیلیك مدخل، ص ۷.

[٥] «قانقلی» حقنده باقکز: رشیدالدین، به رهزین ترجمه سی، مدخل، ص۱۰۸ ـ اویغورلر حقنده ده: عینی اثر، ص ۱۲۵؛ آریجه، سیاح ویلهلموس دوروبرقك سرحله نامه سنه باقکز: Recueil de voyages es de memoires, T. IV, p. 288.

«سمیره‌چی» ده‌کی خریستیانلرك، اون‌اوچنجی عصرده قانقلیلرك حاکم بولندقلری «المالق» ایله پك صیق مناسبتده بولندقلری، کتابه‌لردن استخراج ایدلمکده‌در.

صوك غورخان ـ که مسلمانلر «مانی» [۱] ویا «قومان» [۲]، چینلیلر «چی ـ لو» تسمیه‌ایدرلر ـ خوارزمشاه «محمد» ایله‌چتین برمحاربه‌یه‌طوتوشدی. بومحاربه‌ده «محمد» ماوراءالنهری فتح ایتدی (۶۰۹=۱۲۱۳/۱۲). «میرخوند»، خوارزمشاهی، مسلمانلری پت‌پرستلردن قورتاران بر خلاصکار، برمنجی اولهرق تصویرایدیور [۳]. فقط بوفتوحات قره‌خانیلرك امحاسنی موجب‌اولوب اهالیٔ اصلیه‌ایچون مدهش برفلاکت اولدی. خوارزمشاهك علیهداری اولدیغنه هیچ برزمان حکم ایدیلمه‌سی امکانی‌اولمیان «یاقوت» [٤]، تخریب ایدیلن مملکتك بدبخت وفلاکتلی حالنی مؤثر کلمه‌لرله تصویر ایدیور [٥].

بو مدت ظرفنده موغوللر شرقده قوتلندیلر؛ قارلوقلرك قاآنی ارسلان واویغورلرك ایدیقوتی بورتجیق، کیتانلردن آیرلدقلرینی اعلان ایله «جنکیز» خانك تابعیتنی قبول ایتدکلرینی بیان ایتدیلر. آرسلان خان مسلماندی [٦]. سمیره‌چی‌نك شمالی قسمنه قیالق شهری ایله برابر [کبال جوارنده] حاکم ایدی. ابوالغازینك شهادتنه نظراً قارلوقلر رعی و زراعت ایله اشتغال ایدیورلردی [۷]. یوقاری ایرتیش ایله اورخون آراسنده اوطوران نایمانلر موغوللر طرفندن تابعیته آلندی. بونلرك بقایاسی کوشلوك قوماندای آلتنده غورخانه کیتدیلر. غورخان بونلری‌حسن قبول ایتدی و کریمه‌سنی کوشلوکه‌تزویج ایتدی[۸]. مع‌هذا کوشلوك قائن پدرینه قارشی «خوارزم شاه» ایله اتفاق ایتدی. واقعا

[۱] نرشخی، شه‌فر طبعی، ص ۲٤۳ (مجمع‌التواریخدن)
[۲] راوه‌رتی، ص ۹۲۸.
[۳] اوپه‌رت، ژان باتیست، ص ۱۵۱
[٤] ج ۱، ص ۲٤۹؛ ج ۳، ص ۲۳٤
[٥] ابن‌الاثیر (ج ۱۲، ۱۸۹) «کوشلوك»ك الته کچمامسی ایچین «فرغانه»، «شاش»، «اسفیجاب» الخ، کبی محدود حوالی‌نك «محمد» طرفندن تخریب ایتدیرلدیکنی سویلیور.
[٦] طبقات ناصری، ناسساولی طبعی، ص ۳٤۳؛ راوه‌رتی، طبقات ناصری، ح ۱، ص ۱۰۰٤
[۷] ده‌مه‌زون طبعی، ترجمه، ص ۳۸
[۸] کوشلوکك ازدواجی حقنده‌کی بوخبر، یالکز «رشیدالدین» ده واردر: روس آرکئولوژی جمعیتنك شرق شعبه‌سی یازیلری عجمجه متن، ص ٥٦: (بعد از یکچندی دخترخودرا بوی داد) ایله مؤخر منتخباتلرده واردر. جوینی‌ده یالکز «کوشلوك»ك غور خانی مغلوب‌ایتدکدن صوکرا

بدایتده مغلوب اولدیسه‌ده، بالاخره غمازلق ایله «بلا ساغون»ی ضبط وغورخانی اسیر ایتدی.

متعاقباً «کوچلوك» بالذات غورخان عنوانی آلدی. دولتك جدودلری شایان اهمیت بر صورتده دارالدی. «خوارزم شاه»، «ماوراءالنهر»ه حاکم ایدی. اویغورلرك وقارلوقلرك حکمدارلری ایسه موغوللرك و تابعی ایدیلر. بوندن ماعدا اون اوچنجی عصرك بدایتنده «المالیق» ده یکی بر حکمدارلق ظهور ایتدی.

ابوالغازینك ویردیکی معلوماته نظراً ۵۰ـ۶۰ بیك قانقلی «خوارزمشاه» طرفنه کیدیلر. «تالاس» و «چو» ساحللرنده کریده قالمش اولانلرك عددینی «ابوالغازی» اون بیك چادرخلقی اوله‌رق کوستریور [۱]. خرسز «اوزار» ك [۲]ده بومیانده بولنمسی محتملدر. «اوزار»، «جوینی»یه کوره، قانقلی قبیله‌سندن نشأت ایتمشدی. چته‌سی اوزون مدت تاجرلری صویدی؛ نهایت اوقدر مهم بر قوت وقدرت صاحبی اولدی که، «المالیق» ایله دیکر برقاچ شهری ضبط ایتدی. اویغورلر ایله قارلوقلرکی اودخی «چنکیز» خان ایله «کوچلوك» علیهنه اتفاق ایتدی. فقط «کوچلوك»، «اوزار»ی آوده اسیر ایتمکه موفق اولدی. بعده المالیق اوزرینه یورودی. فقط اهالی قپولری قپادیلر. ایشته بو صورتله محاصره باشلادی. بر موغول اردوسنك تقربی اوزرینه محاصره‌یی چوزه‌رك اسیرلرینی یولده قتل ایتدیردی. جنکیز خان «المالیق»ی «اوزار»ك اوغللرندن «سوقناق تکین» ه تسلیم ایتدی.

«جوینی»نك افاده‌سنه نظراً «اوزار» حیدود اولقله برابر اعظمی درجه‌ده زهدوتقوا ایله کسب اشتهار ایتمشدی «ارباب خرقه». بر چوق حسناتده بولوندی. بر کون صوفی لباسنی لابس بری یانه کلدی دیدی که: «سنك یانکه (و جلالت حضرت عزت) امریله کلیورم؛ ویره‌جکم خبرشودرکه قاصه‌م بوم بوشدر. بزه قوت و قدرتکله متناسب برمقدار اقراضاتده بولون؛ تاکه اعاشه‌مزی تأمین ایده‌بیله‌سك!» «اوزار» ایاغه قالقارق درویشك

کیتانلرك قوماندانلرندن برینك قیزی وغورخانك سایق زوجه‌سنی آلدی. عجمجه متن: «کور خان و دختر امیر بزرك راکه عزت زهره و مشتری بود نامزد خود کرده‌بود چون محکوم حکم کوچلك کشت آن دخترا کوچلك درتمرن آورد».

[۱] مع‌التأسف داها مقدم منبعلرده بو مهم بیاناتی سرد ویا تأیید ایدن هیچ بر قیده دسترس اوله‌مادق.

[۲] جوینیده بویله‌در؛ جمال‌قرشی Karschi (اون دردنجی عصر بدایتی) ـ که «المالغ» خاندان حکمداریسنه پك یاقیندن تماس ایتمکده ایدی ـ بویار Buyar اوله‌رق قیدایدیور: باقکز: «موغوللر دورنده تورکستان»، برنجی قسم، متنلر، ص ۱۳۵ و ۱۴۰

اوکنده أکیلدی اوکا « بالیش » ویردیردی واونی شوسوزلرله ارسال ایتدی : «صدقه‌یی (جماعته) ویر و (اوکا) صمیمی خدمتلرمی ایفا ایت »[١].

«کوچلوك»ك حکمران اولدیغی ساحه‌داخلنده مسلمانلر بویوك تضییقاته معروض بولونیورلردی. «جوینی»نك افاده‌سنه‌نظراً [٢] «کوچلوك» ، «نایمانلر»ك اکثریتی کبی عن‌اصل خریستیان ایدی. بالآخره بر «کیتان» قزینك تلقیناتی ایله‌بت‌پرستلکه، اغلب احتمال بودیلکه‌انتسابه‌قرار ویردی [٣]. «کوچلوك»، مسلمانلردن دینلرینی‌ترك ایتملرینی‌وخریستیانلق ایله‌بت‌پرستلکدن برینی انتخاب ایتملرینی طلب ایتدی. بت پرستلکی ترجیح ایتدکلری‌تقدیرده «کیتان» قیافتنی قبول ایده‌جکلردی. [٤] اطاعت ایتمینلری حبس ایله تحزیه ایتدی. بو تدبیر اون دردنجی

(١) « موغوللر دورنده تورکستان آدلی اثرمده « جوینی » نك متنده باقکز » : برنجی قسم، متنلر ، ص ١٠٧-١٠٨ .

«اوزار»ك قانقلی ویا قارلوق قبیله‌سنه منسوبیتی‌شبهه‌لیدر؛ کتبخانهٔ قرالی یازمه‌سنده ج ٤ ، ص٢، ٣٤ f ٢٦ ده « قنقلیان » ؛ شرف‌الدینك ظفرنامه‌سنده، آسیا موزه‌سی یازمه‌سنده (٥٦٨ c ج، ص ٨٠) ده « قنلی » (شبهه‌سز قنقلی یرینه) یازیلیدر . بوکا مقابل «جوینی»نك بریسی یك اسکی و شایان‌اعتماد اولان (کتبخانهٔ قرالی چانقوف قولکسیونی‌نومرو ٧١ ، ٢٠) دیکر ایکی‌یازمه‌لرنده « قرلغان » اوله‌رق مذکوردر ، « وصاف » ده‌ده‌بویله‌در . «اوزار» (یاخودبویار) حقنده باقکز: « موغوللر دورنده تورکستان »، برنجی قسم ، متنلر ، ص ١٤٠ . بو افادات مسلمان خاندان حکمداریسی اولدیغنده هیچ شبهه براقمایور ؛ عینی شی اون اوچنجی عصرك چین سیاحی چانغ-خانك سوزلری ایله‌ده تأیید اولنیور ؛ باقکز : بره‌تشنایدر ، Mediaeval Reseaches from eastern asiatic sources, vol. I. p. 70

[٢] کتبخانهٔ قرالی یازمه‌سی ، ج ٤ ، ٢ ، ٣٤ ، ف ٢٢٠

[٣] اوپه‌رت بو احتمالدن بحث ایتمشدر ؛ ژان باتیست ، ص ١٥٩ ؛ دوسسون ، (موغول تاریخی ، ج ١ ، ص ١٧١) بو قزی کور خانك قزی ایله قاریشدیریور . بوراده کور خانك سابق زوجه‌سی قصد ایدلدیکی شبهه‌سزدر . باقکز : ص٩٢ نوطه٣

[٤] بو تلقی رشیدالدینده (روس-آرکه‌ئولوژی جمعیتی‌شرق‌شعبه‌سی‌یازیلری، ج ١٥، ص ٣٩ ؛ عجمجه متن، ص ٦١)، مؤخر منبعلرده،وکذلك دوسسون (موغول تاریخی ج ١ ، ص ١٧١)ده واردر. «جوینی»یه کوره «کوشلوك» مسلمان‌تبعه‌سندن دینلرینی ترك ایتملرینی‌خریستیانلغی ویا بودیلکی ایتملرینی ویا هیچ اولمازسه کیتان قیافتنی قبول ایتملرینی طلب ایدیوردی . صوك تکلیف مطلقا ایفا ایدلمك ایدی . علنی عبادت ومدرسه‌ده تحصیل منع ایدلدی . عجمجه متن :

« اهالیٔ ان نواحی‌را انتقال ازدین محمدی الزام کرد ومیان دوکار مخیر یا تقلد مذهب نصاری وبت پرستی یا تلبس بلباس خطاییان چون‌تحویل بمذهب دیکر ممکن نبود از غایت اضطراب بکسوت خطاییان مکتسی کشتندقوله تعالی‌فمن اضطر غیر باغ ولا عاد فان ربك‌غفور رحیم (سوره٢ ، آیت ١٦٨) واذان مؤذن وتوحید موحد ومومن منقطع شد ومدارس درس دربسته ومندرس کشت .

لوئی‌نك دراغونادینه مشابه‌ایدی. عینی‌زمانده‌غور خانك کریمه‌سی اولان کوچلوكك زوجه‌سی، «شرف‌الدین»[۱] ایله «میرخوند»ك افاده‌سنه نظراً خریستیان ایدی، وزوجنك اسلامیت دشمنلغی سیاستنه تمامیله اشتراك ایدیوردی. «ختن» امامی علاءالدین «کوچلوك» ه مطاوعت ایتمه‌دیکی ایچون کندی جامعی قپوسنه چیویلندی. «کوچلوك» ك ظلمی مغول فتوحاتی تسریع ایتدی. «جبه‌نویان» بوحوالی‌یه‌داخل‌اولدیغی‌زمان، هرکسك کندی‌دینینده‌قاله‌بیله‌جکنی وپدرلری ایله بویوك پدرلرینك کیتدیکی یولدن کیده‌بیله‌جکلرینی اعلان ایتدی. اهالی‌درحال موغوللره التحاق‌ایده‌رك‌قیشله‌لرنده بولنان «کوچلوك»ك اوردوسنی امحاایتدیلر. موغوللرهمان هیچ برمشکلاته مصادف اولمقسزین اوحوالی‌یی ضبط ایتدیلر (۱۲۱۸). «کوچلوك» جنوبه قاچدی‌وآنجق «بدخشان»ده موغوللریتیشه‌رك اونی‌اعدام‌ایتدیلر[۲]. موغوللر «بلاساغون»ه غو-بالیق (ایی‌شهر) [۳] اسمنی ویردیلر. بو تسمیه‌ده کوستریورکه کوچلوكك مرکزی بلامقاومت آلندی. موغوللره طوعاً تسلیم اولان شهرلر ایی عنوانی آلیرلردی (مثلا «زه‌رنوق» قلعه‌سی‌کبی [٤]. بالخاصه معندانه مقاومت کوسترن شهرلر «فنا» عنوانی آلدیلر: (مثلا بامیان) [٥] و روسلره عائد اولان «قوزه‌لسق - Kozelsk». موغوللر دورنده خریستیانلق تاریخی بویوك براهمیت‌وفقط‌داها زیاده مشکلات‌ارائه‌ایتمکده‌در. «غوتشمید»ك

[۱] آسیا موزه‌سی یازمه‌سی، ٦٥٦٨، ص ۷۹

[۲] اوپه‌رت، ژان باتیست، ص ۱۵۹؛ غالبا «میر خوند» بومعلوماتی «شرف‌الدین»دن اقتباس ایتمشدر؛ شرف‌الدینك نره‌دن آلدیغی معلوم دکلدر. رشید الدین وجوینی بونك حقنده ساکتدرلر.

[۳] رشیدالدین، بره‌زین ترجمه‌سی؛ جنکیز خان تاریخی. — روس آرکه‌ئولوژی جمعیتی شرق شعبه‌سی یازیلری ج ۱۵، ص ۳۸ - ٤۰ (جوینی‌یه نظراً).

[٤] سالمان «عربالیق» شکلنده یازییورکه (قوداتقو بیلیك، مدخل، ص٤٥) یازمه‌لرك قرائت طرزینی نظر دقته آلمشدر. اشبو کلمه موغولجه‌ده goa تلفظ ایدیلیر (آ. و. ایوانووسکی‌نك افاده‌سنه نظراً). غو - بالق اسمنك ایضاحی یالکز «میرخوند»ده بولنور (جنکیز خانك حیاتی؛ پارس ۱۸٤۱، ص ۹۱)

[٥] ابو الغازی، ده‌مه‌زون ترجمه‌سی، ص ۱۰۹. بو معلومات «جوینی»ده ذاتاً موجوددر. شه‌فرطبعی، عجم‌منتخباتی، ج ۳، ص ۱۲۰-۱۲۱؛ تیمورك صوك سفرینك تعریفندن آکلاشلدیغی وجهله (په‌تی دولا قروا، تیموربك تاریخی، ج ٤، ص ۲۱٦) زرنوق Zernuk سمرقنددن اوتراره کیدن یول اوزرنده‌در. معلومدرکه (بو صوك شهرك انقاضی سیر دریاده اری Ary منصبنده) سیر دریادن برآز غربده‌در.

پك یرنده اولان مشاهده‌سنه نظراً [١]،موغول فتوحاتی، مملکتلرك یکدیکرلریله اولان مناسباتنده دنیانك هیچ کورمه‌دیکی بر انقلابی موجب اولدی. بو صورتله، اورته آسیایه واصل اولان مدنیت عنصرلری یکدیکرلریله دائمی تماسه کیردیلر ؛ بو مدنیت عنصرلرندن برینی آ کلامق ایچین دیکر عناصری‌ده اساسندن تدقیق ایتمك لازمدر . بو خصوصده تدقیقاتده بولنمق ایچین واسع مقیاسده مسائیٔ متقدمه‌یه احتیاج واردر .

ذیل

ایسیغ کول

«تانغ» سلاله‌سی تاریخنده «آقصو»دن «ایسیغ کول»ه [٢] کیدن یول حقنده آتیده‌کی ایضاحاتی بولورز :

قومه ویاخود بالوقیا (آقصو) ساحه‌سی ؛

بونك شمالنده پو ـ هوانغ ـ [هو] نهری آقار ؛

بوندن برآز اوزاقده سیائو ـ چه شهری واردر .

بورادن یکرمی‌لی مسافه‌ده : هو ـ لیو [هو] نهری ، ختن حکومتی حدودنده .

بورادن آلتمش‌لی : تا ـ چه شهری ، (پو ـ چو یاخود وه‌ن ـ سو ـ چوی تسمیه اولنور) داها مؤخر خانلرك زماننه عائد جغرافیاجیلره کوره [قبل المیلاد ٢٠٦ دن بعد المیلاد ٢٥ تاریخنه قدر] ٢٧٠ لی مسافه‌ده‌در .

بورادن ٣٠ لی مسافه‌ده سو ـ لو ـ قونغ So-lu-kong (شهر ؟) نه واریلیر .

بورادن ٤٠لی‌مسافه‌ده «پا ـ تا» داغی مرور ایدیلیر.«آق صو»نك شمالنده کائن سلسله‌یه تابع اولوب «سون ـ شان» تسمیه اولونوردی‌که تانغ سلاله‌سی زمانده چینك حدودینی تشکیل ایدیوردی.

[١] ابوالغازی، ص١٢٢ ؛ کذلك «جوینی»یه‌کوره (شه‌فرطبعی ، عجم‌منتخباتی ج٢، ص ١٤٢، ١٤٣) هند وکوشك غرب اوجنده کائندر .

[٢] کوچوك یازیلر ، ح ٣ ، ص ٦٠٩

[٣] ده‌کینی ج ١ ، قسم ٢ ، ص LXv . باقکز : هیاسنت ، ج ٣ ، ص ٢٢٣ f ؛ هیرته باقکز : تونیوقوق کتابه‌لرینه عائد، خاتمه، ص ٧٢

بورادن ۵۰ لی مسافه‌ده «تون‌ـتو» tun-to شهری اسکی چی‌شان Tsch'ï-šan یاخود Tsch'ï - ko «چی‌قو» که «او‌ـسون» U - sun [۱] لرك مرکز اداره‌سی‌در.

اورادن ۳۰لی مسافه‌ده چون‌ـچو‌ـهو Tschön.tschu-ho [۲] نهری‌مرور ایدیلیر. اون اوچنجی عصرك مقتطفلرندن ماتوان ـ لین یونلرك چی‌ـهو Tchï-ho [۳] اسمنده‌کی دیکر برنهرایله برلکده شمال غربی‌یه جریان ایتدیکنی سویلیور. شمال غربیدن فا‌ـئی‌ـلینغ Fa-i-ling سلسله‌سی مرور ایدیلیر.

اورادن ۵۰لی مسافه‌ده Süé-hai (قار دکزی) کائن‌در. ماتوان‌لینه نظراً جوارده‌کی طاغلر قار ایله محاطدر.

اورادن ۳۰ لی مسافه‌ده Sui-pu-šu نهرینك ساحلنده سوی ـ پو ـ چو [٤]

اورادن ۵۰ لی مسافه‌ده Yö-hai که اهالی ایسیغ ـ کول تسمیه ایدرلر (متعاقب مرحله‌لر ایچین اثرك باشنه باقکز).

پا‌ـتا داغندن بحث ایدلمسی‌ده کوستریورکه، چین مورخی به‌ده‌ل‌کیدی‌اوزرنده‌کی یولی قصد ایتمکده‌در. هیوئه‌نغ ـ چانغ، Schuyler ك یاکلیش اوله‌رق قبول ایتدیکی کبی [۵]

[۱] هیرتك نوطه‌سی: فقره‌دن آکلاشیلیورکه مرحله‌نامه مؤلفی وو‌ـسونلرك اسکی‌مرکزینی داغده آرامشدر. بالعکس سو ـ سونغ Sü-sung اورته آسیانك اسکی جغرافیاسی حقنده اخذمعلومات ایچین پك مهم اولان تسیّ ـ یه‌ن ـ حان ـ شو Tsien - han - schu نك ایضاحنامه‌سی اولان خان‌ـشو‌ـسی‌ـیو‌ـ جو آن‌ـ پوچو ـ Han-chu-Si-yü-tschuan-pu-tschu (مبحث ۲، ص ۱) وو ـ سونلرك عن اصل تاریم حوضه‌سنده تیه‌ن ـ شانك جنوب آتکنده اقامت ایتدکاری و بالآخره طاغه دوغرو چکلدکاری مطالعه‌سنده بولنیور، وبونقطهٔ نظردن Tsch'ï-schan ك اسکی مرکزینی‌ده تیه‌ن ـ شان اوکلرنده آرایور. کورولیورکه تانغ دورینك بو المزده‌کی مرحله‌نامه‌سی ایله بو ایضاحات یکدیکرینه مخالفدر.

[۲] بوراسی «هیرت»ه کوره نارینسق حوالیسنده سیر دریانك یوقاری مجراسی اولان نارین‌در.

[۳] هیرته کوره (cf.cit,s.70) « تانغ ـ سو » ده یالکز بر نهردن بحث اولنمقده‌درکه ؛ هر ایکی اسم اوکا عائددر.

[٤] هیرته کوره ؛ کاشغر وادیسنه آقان سوـیه Sui-yé نهرینك یعنی « چو » نك منبعی تشکیل ایدن اراضیدر.

[۵] تورکستان ، لوندره ، ۱۸۷٦ ج ۱ ، ص ۳۹۱ و ج ۲ ، ص ۱۳٤

« موزات » دن دکل عینی کچیددن کچمشدر . بو یول حقنده مومی‌الیهدن [۱] نقل ایدیلن ایضاحات ۱۸۷۷ ده اوراده بولنان قیودان سونار غولوو Sunargulow ك مفصل سیاحت طریقی ایله مقایسه ایدیله‌بیلیر [۲] .

«تانغ سلاله‌سی تاریخی» مؤلفی، به‌ده‌ل‌کچیدندن‌ایسیغ ـ کوله قدر اولان شهراسملرینی ذکر ایدیور . «هیوئه‌ن‌ـچانغ» بونلردن بحث ایتمیور . شرائط اقلیمیه‌یه نظراً بو حوالیده حقیقی شهرلرك موجودیتی قابل‌تصور دکلدر. چینلیلر طرفندن ذکر ایدیلن محللر، شبهه‌سز، صرف کوچبه اوردوکاهلری ایدی . فقط وو ـ سونرك مرکز اداره‌سنك موقعنی تعیین ایتمك ، بویوك بر اهمیتی‌حائزدر . چینلیلرك ذکر ایتدیکی ایکی نهره احتمالکه « قارجای» ایله gav-gvrek (هر ایکیسی‌ده «نارین » ك آیاقلرندن‌در) توافق ایتمکده‌در . وو ـ سونلرك مرکز اداره‌سی بر از داها جنوبده بلکده Kara-giru یایلاسنده کائندر. «قار دکزی» به‌ل کول Karcha-sŭ (۳) کچیدینك دوغریدن دوغریه جنوبنده کائندر.

«هیوئه‌ن‌ـچانغ» ایسیغ ـ کوله واصل‌اولدیغی زمان، کول بوینجه Sui-yé «چو» نهری کنارنده‌کی بر شهره قدر بشیوز لی مسافه قطع ایتمشدر . بوندن اکلاشیلیرکه مومی‌الیه اولا کولك جنوب شرقی ساحلنه واصل اولمشدر . بو کیفیت، بوراده بر طاقم نهرلرك کوله دوکولدیکی حقنده‌کی بیاناتی ایله کسب قوت ایتمکده‌در . ایسیغ کول ساحلی بوینجه اثرمزك بالاسنده «تانغ» سلاله‌سی تاریخندن چیقاریلان سیاحت‌یوللری کچمکده‌در. بوراده Sui-šu تسمیه ایدیلن نهر، «هیوئه‌ن‌ـچانغ‌ده» کی Sui - yé نهری ایله توافق‌ایتمکده‌در. یالکز چین مورخلرنده‌کی مسافه ۲۸۰ (هیرته کوره ۳۲۰) لی اولوب بشیوز لی اوزرینه تعیین ایدلمامشدر [٤] .

[۱] هیوئه‌ن‌ـچانغ، ستانیسلاس ژولیه‌ن‌طرفندن ترجمه ایدیلن: ـ mémoire sur les contrées Occidentales ج ۱، ص ۱۱ ـ ۱۲ ؛ ستانیسلاس ژولیه‌ن طرفندن ترجمه ایدیلن : «هیوئه‌ن‌چانغك حیاتی »؛ « ص ۵۳ ـ ٥٤ » .

[۲] قوروپاتکین، کاشغرستان، سنت پترسبورغ ۱۸۷۹، ص۲۹۷ ـ ۳۱۰ (اصلی روسجه‌در). قوسته‌نقو ، تورکستان اراضیسی : ج ۲ ، ص ۲۳۱ ـ ۲۳٤ (اصلی روسجه‌در)

[۳] بو اسم ، قوروپاتکینك اثرینه علاوه ایدیلن خریطه‌دن آلنمشدر .

[٤] تحلیل‌ایدیلن سیاحت طریقنده بیان ایدیلن مسافه‌لر پك شبهه‌لیدر ؛ عرب وعجم منبعلرینك یوقاریده بحث ایدیلن‌اختلافلری اوقدر شایان اهمیتدرکه، قطعیاً موضوع بحث بیله اولهماز. ده‌کینی‌ده مسافه‌لرك نه درجه‌ده قطعی اولهرق بیان ایدلدیکنی اکلامق ایچین سیاحت یوللرینی متنده تدقیق

Tung ، Ho-la ، Yé-tschï و Fi-lo-tsian-kium (یاخود Pei-lo) شهرلرینك ـ كه هیوئن چانغ‌ده ذكر ایدلیور — كولك جنوب ساحلنده كائن اوللری‌لازم كلیر [۱].

انجق پك آز معلوم اولدیغی وجهله «ایسیغ كول» موغول دورندن اول مسلمان مورخلری‌طرفندن متعدد دفعه‌لر ذكرایدلمشدر. موغوللردن اولكی‌دوره عائد اثرلردن‌اوچ جغرافیاجی‌طانیورز كه، بونلرده ایسیغ كول‌حقنده معلومات‌واردر. بوجغرافیاجیلرشونلردر:

۱ — «حدود العالم» ك مجهول مؤلفی (اونجی عصر؛ باقكز: شرق سه‌مینه‌ری نشریاتی، غربی آسیا تدقیقاتی، ج ۱، ص۱۵۳ ومتعاقب) ۲ ـ كردیزی، ۳ ـ جهاننامه مؤلفی (شرق سه‌مینه‌ری نشریاتی وبنم‌روسجه اثرمده‌كی تجمیجه متن، برنجی قسم، متلری، ص ۸۱). مؤخر محررلرده دخی اونك حقنده و كرك عینی اسمده‌كی شهر [۱] حقنده بعض معلومات موجوددر؛ فقط شهرك وضعیتی‌حقنده هیچ برقیده تصادف ایدیله‌مه‌یور. یالكز «ابن‌عربشاه» [۲]، كولك اورته‌سنده یعنی برآطه اوزرنده «كوچوك براقامتكاه»دن بحث ایدیور. ۱۳۷۵ سنه‌سنه عائد قاتالان خریطه‌سنده ایسیغ ـ كول (Yssicol) شهری كول ساحلنك شمالنده اوله‌رق كوسترلمشدر [۳]. بو شهرده بر ارمنی مناستری موجود اولدیغی اوراده آیریجه مذكوردر. الیوم «توب Tup» و «قوی‌ـسو» Koi-su نهرلرینك

ایتمك ایجاب ایدردی‌كه، «هیرت» بونی یاپمشدر. بوسینولوغك مساعیسی‌كوستریورگه، مسافه‌لر حقنده‌كی یاكلیش معلومات بالخاصه چین متنلرنده موجوددر.

[۱] هیوئن‌ـچانغ ایله تانغ ـ سو مؤلفنك عینی یولی تعریف ایتدكلری فرضیه‌سی دوغری‌ایسه. «كردیزی»ده ذكر ایدیلن (روسجه أثرمه‌باقكز: ص ۸۹ ـ ۹۰) «تونك»، «یار» و «جیل» شهرلری ایله توافق ایدن Tung ، Ho-la و Yé-tsc ï شهرلرینك اسملری؛ بوفرضیه‌نك دوغرولغنه دلالت ایتمكده‌در. ایلك اسم؛ بوكونه قدر یتاغنده شایان اهمیت خرابه‌لر موجود اولان «دون» نهرینك اسمنده موجوددر. اكر سیاحلر ایسیغ كول‌ساحلنه «دون» ك شرقندن واصل‌اولورلرسه؛ بالطبع «نارین» ك نارینسق جوارندن كچمسی ایله sui-pu نهری حقنده‌كی «هیرت» ك نقطهٔ نظری ساقط اولور. مع‌هذا په‌ی‌ـلو Pei-lo شهری هرحالده «چو» وادیسنده ایدی.

[۲] Notices et extraits, XIII, 226-231

[۳] Ahmedis Arabsiadae vitae,..Timuri,.. hiatoria. Ed. Manger, Leovardiae 1772، ج ۲، ص ۳۹۲ ـ ۳۹۳. «دویره» كلمه‌سی ناشرك ظنی كبی اسم خاص اولیوب اسم جنس‌در (بره‌تشنایدرك قیدینه كوره).

[٤] Notices et extraits, XV, part II, p. 132-133؛ عینی‌خریطه حقنده Yule ك Cathay and the way tither, vol. I, prelim. essay p. CCXXIII. آدلی اثرینه باقكز. شویله‌ر Schuyler (تورکستان، ج ۲، ص ۱۳۰)، سهواً، شهرله مناستری‌جنوب ساحلنده كوسترمشدر.

آغزلرنده صو آلتنده اسکی برشهرك خرابه‌لری موجوددر. بوکون «ایسیغ کول»ده آطه‌لر موجود دکلدر . فقط صیغ قوملق [۱] موجوددر . کول ساحلی، ذکر ایدیلن نهرلرك آغزنده بر یارم آدا تشکیل ایدرکه ، وقتیله بر آدا اولمسی محتملدر [۲] .

کولك ساحلنده بر چوق اسکی ادوات و سائره بولنمش‌در. تمامیله مجهول بر الفبا ایله یازیلمش بر کتابه‌یی حاوی کوچوك بر قاندیل، بالخاصه اهمیتی حائزدر ؛ حرفلردن بری «له‌رچ»ك فکرنجه، مانیخه‌ئیزم یازیسنه قوتله مشابهت عرض‌ایتمکده‌در [۳] . اورته آسیاده مانیخه‌ئیزمك انتشاری حقنده بالاده ذکر ایدیلن تاریخی معلومات ، بو تخمیناتی حقیقته قریب کوسترمکده‌در .

[۱] قوسته‌نقو ، تورکستان ساحه‌سی ، ج ۱ ، ص ۲۷۷ (روسجه)

[۲] بونك حقنده نم‌روسجه اورته آسیایه سیاحتم حقنده‌کی راپورمه باقکز: (ص٤٦). بوائرده اون بشنجی‌عصرده ایسیغ کوله کائن قوی‌سو Koi-su آطه‌سی‌اوزرنده برقلعه انشا ایدلدیکی‌حقنده محمدحیدرك «تاریخ‌رشیدی‌ده»کی افاداتی‌موجوددر. (برآزاول ذکرایدیلان روسجه أثرمده‌کی‌عجمجه‌متنه (ص۵۰)باقکز؛و«میرزامحمدحیدر»ك تاریخ‌رشیدی،انکلیزجه ترجمه‌سنه:(N. Elias, the translation by E.D. Ross, Lond.1895 p.78-79 englishe version, ed by). اون التنجی‌عصرده آدانك اورته‌دن غایب اولمسی‌حقنده ساکت اولان «محمدحیدر» کول‌حقنده‌کی مفصل تعریفاتنده الیوم؛ بویوك مقیاسده قره‌یه اخراج ایدیلن انقاض و طوغله‌لردن بحث ایتمدیکنه نظراً؛ بحق قبول ایدیله‌بیلیرکه، آدا، صوك، زمانده احتمال بر حرکت ارض نتیجه‌سنده غایب اولمشدر . بو شهرك دیوار و انقاضنك صو آلتنده موجودیتی شبهه‌لیدر .

(۳) شویله‌ر ، تورکستان ، ج ۲ ، ص ۱۳۰ . بو قاندیلك الیوم نره‌ده بولوندیغنی مع‌التأسف اوکرەنه‌مه‌دم .